

Folkekirken konsulentordning

Rapport fra en konference

Folkekirkens konsulentordning
Rapport fra en konference
Udgivet af Kirkeministeriet
Illustrationer/omslag: © Antikvarisk–Topografisk Arkiv,
Nationalmuseet, København
Forside: Horne kirke, efter stregtegning udført af C. W. Eckersberg 1810,
bagside: Horne kirke 1998, foto: Ulla Kjær
Grafisk tilrettelæggelse, sats og tryk: Clemenstrykkeriet A/S Århus

1. oplag 5.000 eksemplarer
November 1999

ISBN 87-90645-03-0

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning

v/ museumsinspektør Ulla Kjær, Nationalmuseet

Konsulentrunder i Haderslev stift

v/ stiftskontorchef Bodil Jakobsen, Haderslev stift

Set fra provstiet

v/ domprovst Jens Torkild Bak, Ribe

Valg af arkitekt og bygherrerådgiver

v/ kgl. bygningsinspektør Johan Føgh

Kirkegårdens bevaringsværdier

v/ kirkegårdskonsulent Mogens Andersen, Aalborg stift

Udvalget for Kirkekunst

v/ billedhugger Erik Heide, Akademirådets Udvalg for Kirkekunst

Menighedsrådene og den øgede kompetence

v/ provst Helge Qvist Frandsen, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer

Kulturarvsvaretagelse i en postmoderne tid

v/ universitetslektor Jan Ifversen, Center for Kulturforskning, Århus

Referat

v/ sognepræst Christian Vilhelm de Fine Licht, Center for Europæisk Kirkeret og Kirkekundskab

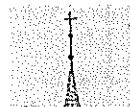
FORORD

Denne publikation er resultatet af en endagskonference om den danske folkekirkes konsulentordning, med deltagelse af repræsentanter for myndigheder og brugere, foruden de konsulenter, der beskæftiger sig med kirkebygningerne og deres inventar samt deres umiddelbare omgivelser, først og fremmest kirkegårdene.

Konferencen, der blev afholdt i marts 1997, blev tilrettelagt af en gruppe bestående af kirkegårds konsulent Mogens Andersen, Aalborg, provst Leif Arffman, Vejle, domprovst Jens Torkild Bak, Ribe, kgl. bygningsinspektør Johan Fogh, København, sekretariatschef Jens Gram, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, stiftskontorchef Bodil Jakobsen, Haderslev, fuldmægtig Jens Ulf Jørgensen, Kirkeministeriet, museumsinspektør Ulla Kjær, Nationalmuseet, bestyrelsesmedlem, bibliotekar Kirsten Luunbjerg, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer og kgl. bygningsinspektør Karsten Rønnow, Holbæk. Størstedelen af denne gruppe har endvidere beredvilligt deltaget i det efterfølgende redaktionsarbejde.

Kirkeministeriet har lige så beredvilligt støttet med dækning af alle praktiske forødheder, heriblandt også trykkeudgifter.

Resultatet er en bog, der forhåbentlig kan give et indtryk af de mange facetter i kirkekonsulentarbejdet. Det kan være lidt af en jungle, både i sin egen opbygning og - især - hvad arbejdsfeltet angår. Selv om de fleste kirker er bygget efter de samme retningslinier, er de langt fra ens. Gode ideer kan ikke bare overføres fra én kirke til en anden. Myndigheder, brugere og konsulenter vurderer en og samme sag fra hver deres synspunkt og er heller ikke indbyrdes altid enige. Derfor er det vigtigt at lytte til og prøve at forstå hinandens argumenter - under hensyn til den fælles arv, de danske kirker repræsenterer: En skat af op til 1000 år gamle huse, der har gjort alle omskiftelser med og stadig fungerer efter deres oprindelige formål, som helt enestående rammer om den kristne gudstjeneste.

INDLEDNING

v. museumsinspektør Ulla Kjær, Nationalmuseet

De danske kirker og kirkegårde er en kulturskat af uvurderlig værdi. De er helstøbte anlæg, placeret jævnt ud over landet, som på én gang lokale og nationale vidnesbyrd om udviklingen såvel i tro og tanker som i kunst og håndværk indenfor de sidste 8-900 år af Danmarks historie.

I de gamle kirker smelter alle sporene af fortidens kirkegængere oftest sammen til det udefinerbare, der gør netop denne bygning til en "rigtig kirke". En ny kirke kan være langt mere brugervenligt indrettet og have mødelokaler og køkken, kaffestue og dåbsventerum. Men det er den gamle kirke, der trækker til julegudstjernerne, og når der skal være barnedåb, bryllup og begravelse. Ligeledes kan den nye kirkegård være mere hensigtsmæssigt indrettet, men den gamle kan have mere atmosfære. Den historie, der knytter sig til en bestemt kirke, handler ikke alene om en enestående blændingsgavl, en altertavle eller et gravminde med en fremtrædende plads i den europæiske kunsthistorie - skønt dette ellers er vigtigt nok. Historien får også kirken til at fremstå som et udtryk for noget sikkert og uforanderligt, der ved sin blotte nærværelse indgyder tryghed.

Erkendelsen af tanker som disse gav for små 150 år siden anledning til, at de kirkelige myndigheder inddrog konsulenter, som kunne være med til at sikre kirkenes historiske værdier. Fra 1912 er den praktiske ledelse af hver enkelt kirke lagt i hænderne på et folkevalgt menighedsråd, som sidder for fire år ad gangen. *Selve kirken* er selvejende; den eksisterer med egen formue, rettigheder og pligter langt ud over det til enhver tid siddende menighedsråd, men med dette som sin bestyrer. *Menighedsrådet* repræsenterer de lokale brugere og tager ofte det første skridt vedr. istandsættelsesarbejder eller evt. ændringer i kirken. Dette sker ofte efter at skader og slitage er blevet konstateret i forbindelse med enten det årlige syn eller det treårige provstesyn på kirken. Herefter skal sagen forelægges en række instanser. Første led i myndighedssystemet er *provstiudvalget*, som består af en række repræsentanter for provstiets menighedsråd, med provsten som født medlem, og som bl.a. skal tage stilling til de økonomiske forhold. Provstiudvalget godkender en del af de indsendte sager, navnlig vedr. kirkegårde. Hvis det ønskede arbejde omhandler en bygning eller et stykke inventar, der er ældre end 100 år, eller hvis det drejer sig om alteret, døbefonten, prædikestolen, varmeanlægget, tårnuret, orglet, klokkerne, kirkegårdsdiget, bygninger eller parkeringspladser på eller ved kirkegården, skal det godkendes af *stiftsøvrigheden*.

Kirkeministeriet har i tiden 1970-92 bemyndiget stiftsøvrighederne til at afgøre, om

menighedsrådet kan få sine ønsker opfyldt, og i så fald, i hvilken udstrækning. Men stiftsøvrigheden træffer ingen afgørelser, før den har rådført sig med sine – eller Kirkeministeriets – konsulenter: først en varme-, klokke-, orgel- og/eller kirkegårds-konsulent, hvis sagen omfatter et af disse specialområder, derpå efter tur den lokale af de seks kongelige bygningsinspektører, Nationalmuseet og evt. Akademirådet. Besøg af disse konsulenter er gratis for menighedsråd og provstiudvalg.

Varme-, klokke-, orgel- og kirkegårdskonsulenterne er udpeget af Kirkeministeriet til at rådgive i specialspørgsmål. De tre førstnævnte er enkeltpersoner, som hver dækker hele landet, mens de sidste fungerer i tilknytning til hvert sit stift. De kongelige bygningsinspektører, Nationalmuseet og Akademirådet er centrale statsrådgivere også i ikke-kirkelige arkitektoniske, kulturhistoriske og kunstneriske spørgsmål. De kongelige bygningsinspektører arbejder indenfor hvert sit verdsligt afgrænsede distrikt og i op til tre stifter samtidig. Nationalmuseet, der har en særlig enhed, hvori kirkekonsulentarbejdet foregår, og Akademirådet, der har et særligt udvalg for kirkekunst, dækker begge hele landet.

Varmekonsulenten udtaler sig om de tekniske aspekter i forbindelse med fornyelser og ændringer i kirkernes opvarmingsforhold, herunder den valgte opvarmingsforms egnethed i hvert enkelt tilfælde.

Klokkekonsulenten udtaler sig om fornyelser og ændringer af kirkeklokker, herunder nyanskaffelser af klokker og klokkespil samt ændringer af ophæng og placering. Klokkekonsulenten har endvidere en vigtig rolle som direkte rådgiver for menighedsrådene i forbindelse med ønsker om automatisering af klokkeringning: et tiltag, som i sig selv ikke kræver stiftsøvrighedens godkendelse, men som kan få alvorlige konsekvenser for ældre klokker eller evt. for klokkestole og murværk.

Orgelkonsulenten udtaler sig om de klanglige (tekniske) aspekter i forbindelse med fornyelser og ændringer af kirkeorgler, f.eks. om et ønsket, nyt orgel har et til rummet passende antal stemmer og er placeret, så det kan gøre fyldest. Drejer det sig om udskiftning af ældre orgler, vil orgelkonsulenten typisk vurdere det kasable orgels tekniske formåen, mens Nationalmuseet kommer ind, når det drejer sig om dets antikvariske værdi.

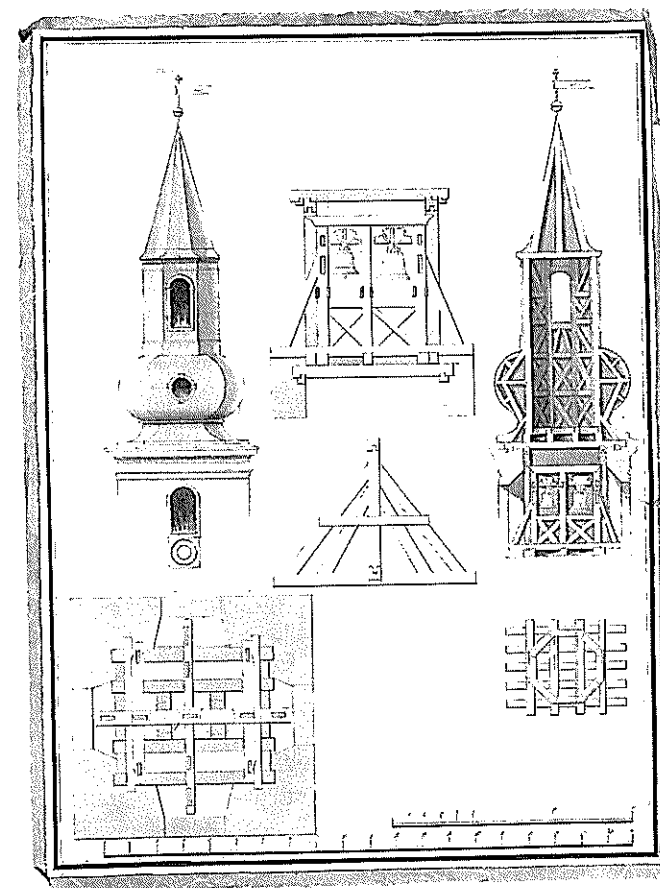
Kirkegårdskonsulenterne bistår med rådgivning til menighedsrådene i alt, hvad der vedrører kirkegårdenes indretning, beplantning og evt. bebyggelse. De udtaler sig endvidere om de samme sager til provstiudvalg og stiftsøvrighed, når arbejdets karakter indebærer, at det skal godkendes, dvs. når det drejer sig om mere gennemgribende ændringer af kirkegården, f.eks. reguleringer og kirkegårdsudvidelser, hvis der skal fjernes træer, drænes eller ændres ved indgange og/eller hegn/mure/diger.

Udover disse konsulenter har Kirkeministeriet et par **konsulenter i akustiske forhold** til at vejlede menighedsrådene i spørgsmål om højttaler- og teleslyngeanlæg.

Hertil kommer en række konsulenter med virkefelt indenfor kirkens bygninger, men udenfor de egentlige kirkeanlæg, der er emnet for denne konference.

De kongelige bygningsinspektører udtaler sig om de arkitektoniske/æstetiske og byggetekniske aspekter i forbindelse med fornyelser og ændringer af kirkebygningen og dens inventar. Med hensyn til kirkegården afgiver de primært udtalelse om de emner, der skal godkendes af stiftsøvrigheden. De kongelige bygningsinspektører kan endvidere give en vurdering af overslaget på arbejderne.

Nationalmuseet fungerer som konsulent i antikvariske, arkitektoniske og kulturelle spørgsmål, ikke blot over for de kirkelige myndigheder, men pga. sine antikvariske forpligtelser over for hele den danske nation også over for det enkelte

Viborg.
Den nedrevne
Gråbrødre kirke.
Opmåling af spiret.
Før 1813.

menighedsråd og den enkelte kirkeinteresserede borger. I modsætning til de fleste af de øvrige konsulenter kan Nationalmuseet således yde direkte rådgivning til de enkelte menighedsråd. Museets primære arbejdsfelt er kirkegårde, kirkebygninger og inventar på over 100 år. Nationalmuseet forestår endvidere evt. kirkearkæologiske undersøgelser i tilknytning til restaureringsarbejder, samt sørger for udarbejdelsen af forslag til hhv. frilægning og restaurering af kalkmalerier samt restaurering af inventar – bredt defineret som alt fra altersølv og -tekstiler til orgelfacader og gravminder. Nationalmuseet har endelig et rådgivningsorgan vedrørende kalkning, den såkaldte Kalkningstjeneste, hvis opgave bl.a. er at forhindre ubegrundet frilægning af kalkmalerier.

Akademirådets udvalg for kirkekunst kan høres i sager vedr. (evt. nye) kunstneriske udsmykninger i eller af en kirke eller på en kirkegård, både når det drejer sig om nagelfaste og løse genstande. Det udtaler sig typisk om udsmykningens kunstneriske kvaliteter, mens den kongelige bygningsinspektør og Nationalmuseet kommer ind i vurderingen af, hvordan værket vil passe til og i rummet. Udvalget kan endvidere rådgive menighedsråd i valget af en kunstner til en bestemt udsmykningsopgave.

Det må generelt bemærkes, at ingen af konsulenterne har kompetence til andet end at anbefale eller fraråde: Det er de respektive kirkelige myndigheder, der afgør sagen.

På mange måder fungerer det danske kirkekonsulentsystem optimalt. Der er noget fint i, at kirkerne er defineret som brugsbygninger, og at alle afgørelser herom ligger indenfor folkekirkens egne rammer. Men det bliver ikke mindre fint af, at lovgivningen samtidig fremhæver, at kirkerne også er nationale klenodier og inddrager både Boligministeriet i form af de kongelige bygningsinspektører og Kulturministeriet i form af Nationalmuseet og akademirådet.

Imidlertid kan der dog opstå gnidninger. Den historiske værdi og nyttefunktionen kan være dybt uforenelige størrelser, og skiftende modestrømninger gør ikke sagen bedre. Tiltag, der i én sammenhæng afgjort er til det bedre, kan i anden sammenhæng være ganske generende. En fornyelse af kirkegulvet kan være tiltrængt – men i en anden sammenhæng få kirken til at kippe over i det rene typehus. På kirkegården kan omfattende reguleringer, hvor monumenter og beplantning fjernes, udslutte områdets frodighed og historiske karakter. Kirken bør under ingen omstændigheder fastfryses i en ren museal udformning. Men når man tilføjer noget af sin egen tid, bør det være noget, der sker af nødvendighed og ikke for partout at få noget nyt.

Efter den seneste revision af loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, i 1992, har menighedsrådene fået en større frihed, hvad angår installationer og udsmykninger i kirker. På kirkegårdene kan menighedsrådene nu selv træffe afgørelser vedrørende belægninger og belysninger. Dermed er det blevet endnu mere vigtigt at få og bevare den gode kontakt og det naturlige samarbejde mellem brugerne, myndighederne og myndighedernes konsulenter, som sikrer, at alle kommer til at kende og forhåbentlig også forstå baggrunden for de andres synspunkter. Det er en af de vigtigste forudsætninger for at gøre gnidningerne i konsulentarbejdet så få og små som muligt. Og det er også baggrunden for afholdelsen af den endagskonference mellem Kirkeministeriet, stiftsøvrighederne, Provsteforeningen, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer samt Kirkeministeriets og stiftsøvrighedernes konsulenter, hvis indhold er gengivet i det følgende.

Konsulentrunderne i Haderslev Stift

w/ stiftskontorchef Bodil Jakobsen, Haderslev Stift

Først tak til Nationalmuseet for at tage initiativ til, at vi kan mødes og drøfte systemet, dets virkemidler, konsulenternes stilling, kulturvaretagelse m.m. Også en tak til Kirkeministeriet for at støtte arrangementet.

Programmet for drøftelserne er blevet til ved samtaler i en kreds, som omfattede alle interesserede, og jeg vil i det følgende redegøre for de synspunkter, jeg har lagt frem i det forberedende arbejde. Jeg vil redegøre for den praksis, vi i Haderslev stift har for at bringe Kirkeministeriets konsulenter i kontakt med besluttende og godkendende myndigheder. Først vil jeg dog kort gennemgå den juridiske ramme, vi arbejder indenfor, når det drejer sig om forvaltning af Danmarks kirker og kirkegårde, altså for den del af kulturarven, som forvaltes af menighedsrådene i de enkelte sogne. Lovgivningsstoffet forudsætter jeg bekendt, men sommetider kan det være rart at sætte den fælles ramme frem til belysning. Det er jo den, hvis konsekvenser og brug vi kan drøfte i løbet af dagen.

Folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde har deres egen lovgivning. Det betyder, at den almindelige bygningsfredningslovgivning ikke gælder for folkekirkens kirkebygninger eller kirkegårde. Det betyder, at det ikke er Miljø- og Energiministeriet, som er øverste myndighed, når det gælder folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, men derimod Kirkeministeriet.

Det særlige ved loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde er også formålsparagraffen. Den siger ganske klart, at når man forvalter kirker og kirkegårde, skal man have formålet for øje. Formålet med loven er:

at virke til at folkekirkens bygninger danner den bedst mulige ramme om menighedens gudstjenester, de kirkelige handlinger og andre kirkelige aktiviteter, at sørge for, at der er tilstrækkelig plads til begravelser på folkekirkens kirkegårde, og at disse fungerer som værdige og vel vedligeholdte begravelsespladser og

at sikre, at der ikke sker en forringelse af de kulturværdier, der er knyttet til kirkebygningen og kirkegårde.

Altså to hovedhensyn: kirken og kirkegården skal kunne bruges efter sit formål, de er ikke museer; men på den anden side: kulturværdierne må ikke forringes. Der skal altså tages antikvariske hensyn ved indretningen og brugen.

Det er en god lov, som respekterer, at kirker og kirkegårde fortsat skal kunne bruges efter deres formål, men som samtidig sikrer, at de kulturelle værdier, som er knyttet

til kirkerne som kulturhistoriske, nationale mindesmærker, også tilgodeses. Kirker er jo blevet brugt til gudstjenester – for nogles vedkommende de sidste 8-900 år.

Hensynet til at der ikke må ske en forringelse af kulturværdierne er baggrunden for, at der er knyttet konsulenter til forvaltningen af kirkerne og kirkegårdene.

Kulturministeriet, repræsenteret ved Nationalmuseet og Akademirådet, Boligministeriet, repræsenteret ved de kongelige bygningsinspektører og Kirkeministeriet, repræsenteret gennem konsulenterne for kirkegårde, orgler, klokker, varme og akustik stiller konsulenter til rådighed.

Det er de folkevalgte menighedsråd, som har hovedansvaret for bestyrelsen af kirken og dens bygninger. De har ansvaret for det daglige tilsyn, og skal sørge for vedligeholdelse af kirken, dens inventar og udsmykning.

Hvad angår kirkegårdene bestyres hovedparten af kirkegårdene af menighedsrådene, men i flere større byer varetages bestyrelsen af kommunerne.

Loven er en bemyndigelseslov, og ved Kirkeministeriets bekendtgørelse om folkekirkens kirker og kirkegårde er der tillagt menighedsrådene en række beføjelser til at beslutte og gennemføre vedligeholdelse af bygninger og anskaffelse af f.eks. løse kunstgenstande, mindre orgler, belysning, automatiske ringeanlæg, ligesom menighedsrådene bestyrer og har en lang række beføjelser, hvad angår kirkegårdens røgt og pleje.

Der står i vejledningen fra 1992, at menighedsrådene bør spørge sig for hos konsulenterne, når det drejer sig om at løse de opgaver, de umiddelbart har ansvaret for. Men de skal ikke. Der er ingen tvivl om, at mange menighedsråd synes, at det er en lettelse – de kan selv bestemme og gennemføre tingene efterhånden, som de har penge til det. Men menighedsrådene er jo også forpligtet på lovens formål. Menighedsrådene har dermed også pligt til at sørge for, at kulturelle værdier ikke forringes, når det drejer sig om løsning af opgaver indenfor deres egen godkendelseskompetence.

Hvis nu en stor del af friheden føles som friheden for at have det ansvar og besvær, det er at skulle spørge til råds, mon så ikke der ryger en del kulturværdier i svinget? Jeg tror bare, at det også skete af og til, inden kompetencerne blev gjort mere frie.

Mere kompetence giver ansvar, for menighedsrådene til at søge konsulentbistand også i sager, som kan forekomme banale. Ingen andre har en større moralsk forpligtelse til at søge rådgivning end menighedsrådene.

Problemet er, som jeg vil vende tilbage til, at menighedsrådene kan have haft opfattelsen af, at konsulenterne har været meget langt borte, og måske også er blevet opfattet som dommere snarere end hjælpere.

Måske søger menighedsrådene også bistand hos lokale håndværkere, men tidens håndværkere mangler ofte indsigt i og forståelse for de gamle bygningers historie. Der mangler kendskab til, hvorledes fortidens håndværkere byggede, og til de materialer de brugte.

Jeg fornemmer ofte, at også afstanden mellem konsulenter og provstiudvalgene kan have været for lang, og at provster og provstiudvalg måske af og til kan føle sig fristede til at råde menighedsråd til at gøre ting her og nu – uden at gå den lange og angiveligt besværlige vej gennem stiftsøvrigheden og dermed konsulenterne. "Det er lettere at få tilgivelse end tilladelse", siges der. Dertil kommer, at stiftsøvrigheden endnu mangler hjemmel til at kræve lovlige tilstande genoprettet.

For provstiudvalgene gælder det, at de stort set har pligt til at høre kirkegårds-konsulenten i alle de kirkegårdssager, som hører under provstiudvalgets godkendelseskompetence.

Provstiudvalgene skal selvfølgelig også sørge for, at de sager, der fortsat hører under stiftsøvrighedernes godkendelseskompetence, kommer frem til godkendelse,

Det drejer sig især om de mere væsentlige sager om ændringer af kirkebygninger og kirkerestaureringer, altså de sager, som har karakter af mere varige og indgribende konsekvenser for bygningen. Stiftsøvrigheden har pligt til at høre konsulenterne i de sager, der skal godkendes af stiftsøvrigheden.

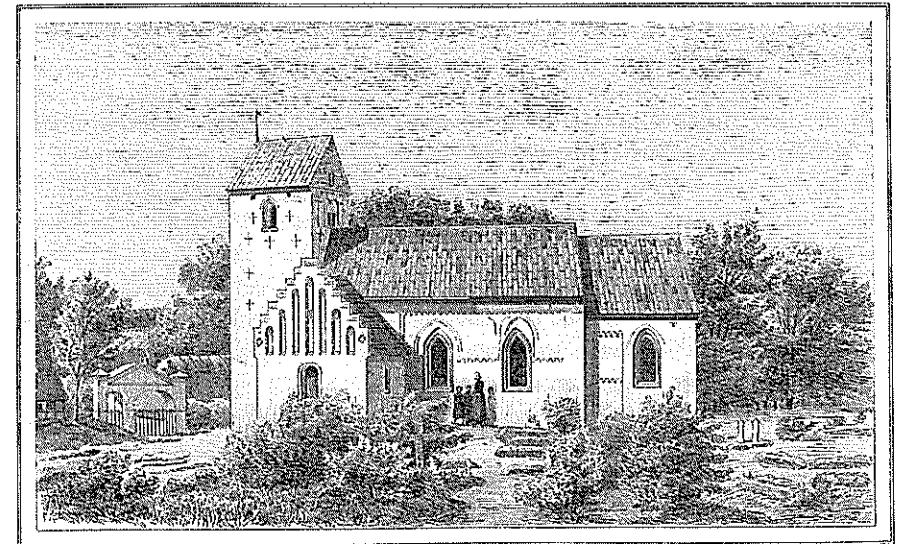
Det er provstiudvalgene, som reelt sidder på pengekasen. Menighedsrådene budgetterer, men det er provstiudvalget, som prioriterer, og i sidste ende godkender budgetterne.

Provstiudvalgene har dermed også ansvar for, at der er penge til rådighed for de istandsættelsessager, som skal gennemføres, og som ofte er meget kostbare.

Ingen forventer at enkeltpersoner i de administrative organer skal have indsigt i bygningshistorie eller kulturforvaltning, men loven forudsætter, at alle har ansvarsfølelse og spørger sig for, så sagerne bliver afgjort på et tilfredsstillende grundlag, som respekterer lovens hovedformål om, at kirken og kirkegården skal kunne bruges, men at kulturelle værdier ikke må forringes.

Der har været rejst kritik af dispositioner, som menighedsrådene har foretaget, enten i kraft af deres nye kompetencer, eller også uden at spørge om lov. Stort set må man også sige, at kritikken relaterer sig til enkelttilfælde. Kirker og kirkegårde er i Danmark særdeles vel vedligeholdte, og konklusionen må jo så være, som udgangspunkt, at menighedsrådene er gode og omhyggelige som forvaltere, og provstiudvalgene sørger for at skaffe pengene. Ofte i øvrigt ved hjælp af billige lån i stiftsmidlerne.

Sammenligner man med statens bygningers vedligeholdelsestilstand tror jeg, at der i det store og hele vil være enighed om, at menighedsrådene gør det mindst lige så godt eller endda bedre.

Kirke Billed-Magazin

F. E. Bording's Bog- & Kunst.

DAVGAARD KIRKE

Daugard k, Hatting h, Vejle a., o. 1850.

Brandemodellen

I Brande provsti har Kirkeministeriet godkendt et forsøg, og der er udarbejdet en rapport om forsøget.

Forsøget gik ud på at gøre det nemmere for menighedsrådene at komme i kontakt med en kirkekonsulent, og samtidig gik det ud på at afkorte godkendelsesvejene. Altså at gøre sagsgangen knap så tung. Ifølge rapporten var en af årsagerne til forsøget, at menighedsrådene ofte følte vejen til konsulenterne for lang. Ofte så menighedsrådene ikke de konsulenter, der behandlede deres sag, og menighedsrådene kunne ikke få mulighed for at argumentere for deres synspunkter.

Tidligere blev sagerne behandlet som papirsager – og papirgangen var ofte lang og trang. Var konsulenterne ikke enige indbyrdes, eller måske uenige i enkelte detaljer i et projekt, kunne høringer og genhøringer ofte trække sagen længe ud. Dertil kom, at menighedsråd og konsulenter også kunne komme til at stå ganske skarpt overfor hinanden.

Forsøgsordningen indebar, at såkaldt mindre sager kun skulle vurderes af en enkelt konsulent, nemlig en kirkekonsulent, som bor i lokalområdet. I forsøget har man som kirkekonsulent arbejdet med en medarbejder på det lokale museum i samarbejde med en erfaren lokal kirkearkitekt. Man har været så heldig i lokalområdet at have haft en museumsmedarbejder, som var særdeles kvalificeret i kirkesager. Men man har arbejdet med et tostrengt konsulentssystem – som vi andre også kender det.

Problemet har ifølge rapporten bl.a. været at skelne mellem større og mindre sager, hvilket angiveligt har givet kompetencestridigheder med stiftsøvrigheden. For mig er det et meget åbent spørgsmål, om væsentligheden af en sag altid er ligefremt proportional med omkostningerne. Der kan udmærket godt være knyttet meget store kulturelle værdier til mindre ændringer, som ikke koster så mange penge. F.eks. kan et menighedsråd have ønske om at udvide en døråbning. Det koster måske ikke så meget. Men hvad nu hvis netop den døråbning er kirkens originale mandsdør, måske med gamle granitkvadre og overligger? Så er det da ikke længere en sag af mindre betydning.

Et andet problem må være, om den lokale konsulent altid er tilstrækkelig kvalificeret – eller hvis man forudsatte systemet udbredt i større områder – vil man altid lokalt kunne skaffe en tilstrækkeligt kvalificeret medarbejder på et lokalt museum?

Er alle lige gode til det hele: orgler, klokker, murværk, landskab?

Og sidst men ikke mindst: har det lokale museum ressourcer til at kunne stille konsulentbistand til rådighed, tilstrækkeligt hurtigt? Jeg tænker her på den evighedsvandring, det tilsyneladende er at få registreret kirkegårdens bevaringsværdige mindesmærker. Det tyder i hvert fald ikke på overskydende kapacitet på de lokale museer.

Som det måske fremgår, er jeg er ikke så udelt begejstret for Brande-forsøgets anvisninger på at løse problemerne.

Haderslevmodellen

Men hovedsagen, som gav anledning til Brande-forsøget, nemlig at oplevelsen af at afstanden mellem råd og konsulenter er for lang, oplevede vi også i Haderslev stift. Vi hørte også klagerne over de usynlige konsulenter, som kom én efter én, lånte nøglen hos graveren og som tilsyneladende bestemte alting. Vi stod også relativt ofte i møder mellem menighedsråd og konsulenter, som var i åben konflikt, eller konsulenter, som indbyrdes ikke kunne blive enige. Og sagsbehandlingerne tog lang tid.

Vi greb problemet an på en anden måde.

Vi syntes, at det er vigtigt, at de kvalificerede konsulenter, som man nu engang har lov til at benytte, kommer ud til menighedsrådene på et tidspunkt, hvor menig-

hedsrådene er ved at forberede en sag. Altså på det tidspunkt, hvor menighedsrådene har brug for vejledning om, hvordan tingene kan gribes an. Vi mener, at konsulenterne skal give deres særlige og kvalificerede viden videre til menighedsrådene meget tidligt i beslutningsfasen.

Det er en anden måde at bruge konsulenterne på end den, der egentlig er forudsat i loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

Vi gør det, at vi beder konsulenterne reservere et par dage 3-4 gange årligt. Derpå skriver vi ud til menighedsrådene i god tid og fortæller, at vi har reserveret den kgl. bygningsinspektør, kirkegårdskonsulenten og Nationalmuseet i de dage. De menighedsråd eller provstiudvalg, som ønsker at snakke med konsulenterne om noget, der vedrører kirke og kirkegård eller deres omgivelser, skal blot sende et par ord, så kommer de med på konsulentrunden.

Vi sorterer dog noget i ønskerne, ellers ville vi ganske drukne. Rene kirkegårds-sager bliver sendt til vores kirkegårdskonsulent med det samme, og vi beder så ham om at give den fornødne konsulentbistand uafhængigt af konsulentrunden. Vi bør forresten slet ikke deltage aktivt i sager om indretning og regulering m.m. af kirkegårde. Stiftsøvrigheden er ankeinstans i en del af dem og bør derfor ikke deltage i 1. instansbehandlingen.

Men de øvrige sager tager vi med. I marts 1997 blev besøgt i alt 16 steder. Den sidste sag var forhandling med en kommune om udformning af en lokalplan.

Møderne tilrettelægges så vidt muligt således, at vi deler besøgene geografisk op. Det skyldes, at stiftet er ca. 250 km fra den ene ende til den anden, og vi nødt er for meget på landevejene. Men er der flere, som ønsker besøg af en specialkonsulent, f.eks. orgelkonsulenten, må vi søge at tilrettelægge ruten, så orgelsagerne tages koncentreret på en enkelt dag. På den måde må vi også tage hensyn til konsulentens tid.

Det er menighedsråd og provstiudvalg, der sætter dagsordenen, hvortil kommer, at vi – stiftsøvrigheden – også har enkelte sager med, som vi gerne vil drøfte på stedet, som f.eks. en lokalplan.

Emnerne for marts møderne var noget om kirkens murværk, istandsættelse af kalkmalerier, udvidelse af en dør, ændring af et alterparti, flytning af døbefont, åbning af romanske vinduer i kirkeskibets nordside, spørgsmål om det er bedst at indrette en gammel graverbolig til nye graverfaciliteter, eller om det er bedre at rive huset ned og bygge nyt, ændring af materialegård, p-plads. Kort sagt alle forekommende problemer, som de nyvalgte menighedsråd ønsker grundlag for at kunne tage kvalificeret stilling til.

De problemer, vi møder, kan være meget forskellige. Fugtproblem i kirken kan der

måske stå på mødelisten. Det ene sted resulterer mødet i en opfordring til at sørge for at luften ordentlig ud, så kondensvandet forsvinder; i den næste kirke ender det måske med en hovedstandsættelse af kirkens murværk til flere mio.kr.

Vi lægger vægt på, at konsulenterne er tilstede, at menighedsrådene, som har den besluttende kompetence er der, men også at den bevilgende myndighed, altså provstiudvalgene er tilstede. Endelig lægger vi afgørende vægt på, at den godkendende myndighed er tilstede og leder konsulentrunderne, d.v.s. at repræsentanterne for stiftsøvrigheden er med. Der udfærdiges altid et notat om besøget, og af notatet fremgår bl.a., hvad der videre skal ske. Notatet er kortfattet.

Stiftsøvrighedens ledelse af møderne betyder, at der kan træffes de relevante beslutninger på stedet.

Hvis vi undtagelsesvis godkender noget på stedet, fremgår det af notatet, hvad der er godkendt, og hvad der eventuelt skal fremsendes af supplerende materiale.

Hvis det er blevet overladt f.eks. til den kgl. bygningsinspektør at aftale nogle detaljer i udformningen med kirkens arkitekt eller håndværker, står det i notatet. Konsulentrunderen kan på den måde være med til at afbureaukratisere sagsbehandlingen.

Møderunden har også den fordel, at konsulenterne kender problemkredsen og stedet på forhånd, og det gør den senere sagsbehandling kortere. Nu har de besøgt kirken, og behøver ikke at komme der igen, hvis konsulentrunderen munder ud i, at der startes en egentlig sag. På den måde bliver selve sagsbehandlingen lettere – den tager ikke så lang tid, og menighedsrådene kender konsulenten.

Formålet med konsulentrunderen er, at menighedsrådene bestemmer, hvad de gerne vil have os til at se på.

Det betyder, at ifølge mødelisten skal vi måske se på nyindretning af et alterparti, men inden vi har set os om, er der måske også noget med kirkens murværk, tag, tårn, altersølv, belysning, prædikestol eller kirkegårdsdige som det ville være rart at få drøftet, når vi nu alligevel er der.

Undertiden ønsker et menighedsråd eller en arkitekt konsulentbesøg, mens man er i gang med et allerede godkendt projekt, fordi der undervejs er opstået problemer, som kræver ændring af projektet, og måske dermed – sendrægtig – myndighedsbehandling. Det er ofte en fordel at kunne drøfte problemerne på stedet. Er arkitektens forslag helt og umiddelbart acceptabelt, vil vi som stiftsøvrighed med konsulenternes anbefaling kunne give en godkendelse på stedet til at gå videre ad den foreslåede vej. Eventuelle detaljer i en byggesag vil kunne drøftes og afklares på stedet.

Ingen kan lide at blive presset til at tage en afgørelse her og nu, hverken menighedsråd, bevilgende myndigheder, godkendende myndigheder eller konsulenter.

Derfor er det vigtigt, at ingen skal tage stilling på stedet til komplicerede spørgsmål.

Men alle er forpligtede til at give så god vejledning, som det er muligt. Det er vigtigt, at menighedsrådene får relevant rådgivning på det tidspunkt, hvor de selv ønsker det.

Ofte bliver resultatet af et møde, at menighedsrådet opfordres til at antage en arkitekt, og så kommer jo det uundgåelige spørgsmål, hvem kan vi anbefale. Stiftsøvrigheden kan stille krav om, at en kvalificeret arkitekt skal forestå en kirkerestaurering. Vi peger aldrig på en bestemt arkitekt – men nævner menighedsrådet selv et navn, kan vi måske finde på at foreslå det at se sig om efter andre også.

Det er en fordel at kunne gøre sådan på et tidligt tidspunkt i sagsforløbet. Vi har for en stor dels vedkommende fået menighedsrådene til at henvende sig til kvalificerede kirkearkitekter, og det betyder også en lettelse senere hen i forløbet for alle parter.

Vi holdt en evaluering med konsulenter og provster efter at have forsøgt med vor måde at skaffe kontakt mellem os selv, konsulenter og lokale myndigheder. Evalueringen, som var mundtlig, var udelukkende positiv.

Fremgangsmåden tager tid, siger nogle måske. Javel, og det er også fysisk hårdt at skulle gennem 16 forskellige sager og møder på et par dage.

Men vi synes, at fordelene vejer ulemperne op: Menighedsrådene får relevant og højt kvalificeret rådgivning på et tidspunkt, hvor de selv beder om det, inden de går i gang med en sag, eller mens de er i gang med en sag. De kender konsulenterne, og konsulenterne har mulighed for at gøre sig til troværdige samarbejdspartnere.

Troværdigheden bevirker, at konsulenter også bruges i "bør-sagerne".

Sagsbehandlingen afkortes, fordi problematikken er kendt af alle parter.

Konflikter mellem menighedsråd og konsulenter og konsulenterne indbyrdes forebygges og undgås i hovedparten af sagerne og dermed spares der tid. Der er ikke noget så tidsrøvende som konfliktsager.

Og endelig, som en sidegevinst for stiftsadministrationen: Menighedsrådene kommer også til at kende os som nærværende mennesker. Vi bliver synlige og rådene gør brug af os som samarbejdspartnere også i andre sager.

Når jeg lægger vægt på, at stiftsøvrigheden er repræsenteret ved møderne i de sager, hvor stiftsøvrigheden skal afgøre sagen, skyldes det lovens formål:

Kirken skal kunne bruges, men der skal også tages hensyn til, at kulturværdier ikke forringes. Ofte står de to hensyn overfor hinanden, hvad skal vægtes højest?

Kan der findes kompromiser?

Uden tvivl vil konsulenten ofte lægge vægt på det kulturbevarende hensyn, men det skal jo vejes op mod brugshensyn. Det er stiftsøvrighedens opgave at afveje de to hensyn. Det er vigtigt for stiftsøvrigheden at deltage i drøftelsen, høre argumenterne, for at få det bedste grundlag for at kunne afgøre sagen.

Jeg kan kun varmt anbefale andre stifter og konsulenter at kaste sig ud i møderne. Det er sundt at få mudder på fødderne og kirkekalk på vindjakken.

Set fra provstiet

v/ domprovst Jens Torkild Bak, Ribe

Synsvirksomheden

Som et oplæg til denne konference blev der fra arrangørernes side udsendt en samling arbejdsoplysninger under titlen "Provstiet som forvaltningsenhed". Det fremtvinger spørgsmålet: Hvilken begrundelse skulle der være for specielt at fokusere på provstiets rolle i sammenhæng med det, som er mødets emne i dag, meget bredt formuleret: *den kirkelige kulturarvsvareragelse*.

Svaret skal ikke mindst findes i den synskompetence, som er (og fra gammel tid altid har været) en del af provstens stilling. Menighedsrådet skal hvert år foretage syn over kirken, kirkegården og præstegården. Med ikke over tre års mellemrum deltager provsten sammen med provstiudvalgets bygningskyndige i synet og leder det.

Det er formentlig en almindelig erfaring blandt provsterne, at på synene kan alt ske. Her kan problemerne forsøges tildækket eller trukket frem i lyset. Her står der ganske betydelige beløb på spil, ikke alene til de synsudsatte arbejder, men også som en følge af, at det førstehåndskendskab, der igennem provstesynene oparbejdes til de lokale forhold, senere bliver en væsentlig faktor i provstiudvalgets prioritering af opgaverne inden for ligningsområdet. Dertil kommer, at provsten måske har en ambition om at efterlade "sit" provsti i en bedre forfatning end den, hvori hun/han modtog det. Hvordan det nu end forholder sig med provstesynets ambitioner, så udøver enhver provst ikke mindst ved sin synsvirksomhed en eller anden form for påvirkning (eller forsøg på samme), når det gælder plejen af folkekirkens ydre rammer.

To spørgsmål melder sig. Det ene er om tilstedeværelsen af den fornødne sagskundskab hos provstiudvalgets bygningskyndige. Der høres undertiden klager over, at det er vanskeligt at få kvalificerede folk (f.eks. uddannede arkitekter) til at påtage sig hvervet for det honorar, der tilbydes. Honoraret er p. t. 320 kr. pr. syn, og det er ikke unormalt, at et syn varer 3 timer eller mere.

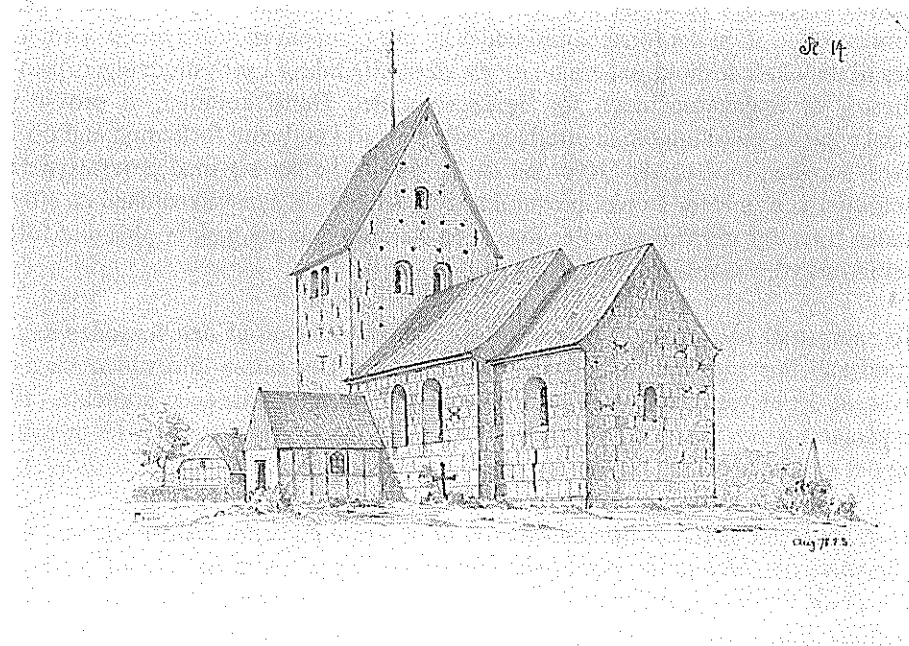
At det før eller senere bliver nødvendigt at overveje en bedre honorering, er vist alle enige om. Men er der også behov for en skoling på området? Hvordan sikres det, at de bygningskyndige er à jour med erfaringsophobningen, når det gælder vedligeholdelsen af vore kirkebygninger? Kunne konsulenterne være virksomme i den forbindelse?

Det andet spørgsmål vedrører prioriteringen af opgaver inden for ligningsområdet.

Provstiudvalgene er, bortset fra Folketinget, det øverste demokratiske organ med beslutningskompetence i den folkekirkelige forvaltning. Deres kompetence er ikke mindst at beslutte størrelsen af den lokale kirkelige ligning. Men det er selv sagt en beslutning, som rummer langt mere end økonomi, nemlig især også spørgsmålet om den saglige prioritering af opgaverne.

Sådan som systemet er skruet sammen, er der imidlertid en fare for, at provstierne her får rollen som tredje hjul i ægteskabet. Konsulenternes direkte samarbejdspartnere er som bekendt stiftsøvrighederne, mens provstierne meget let reduceres til det sted, hvorfra papiret enten bliver sendt frem eller tilbage. Hvor hensigtsmæssigt er det? Det er en tendens, der – skønt jeg håber, jeg tager fejl – ikke ligefrem ses at blive afkræftet af den såkaldte Haderslev-model, hvor stiftsøvrigheden drager ud på besigtigelse sammen med konsulenterne.

Set fra provstiets side ville det være ønskeligt, at der fandt en dialog sted med konsulenterne tættere på den økonomiske beslutningsproces og den dertil hørende prioriteringsopgave. Som det er nu, er der en tilbøjelighed til, at helheden drukner i enkeltsagsbehandling.

Stjernerup, Stjernerup Sogn. Holmans h. Vejde a. Tegning af Erik Schiødtte 1878.

Skærup k, Holmans h. Vejde a. Tegning af Erik Schiødtte 1878.

Kunne man f. eks. forestille sig, at der etableredes et forum mellem konsulenterne og provstiudvalgenes bygningskyndige med henblik på at gøre den lokale rådgivning både i forhold til provst og provstiudvalg og i forhold til menighedsrådene mere effektiv, målrette kræfterne og måske forhindre tidsspilde i den tidligste fase af en sags tilblivelse?

Kulturarvsaretagelse – et fortsat “oplysningsprojekt”

Vi har i folkekirken et undertiden og alt efter temperament hyklerisk, dualistisk eller skizofrent forhold til de midler, vi bruger på murstenene. For ikke længe siden var der igen i Kristeligt Dagblad en leder, der skældte ud over frådseriet. Skellet mellem mursten og indhold er i virkeligheden mere kunstigt end reelt og tjener i øjeblikket især som afsæt for, undskyld udtrykket, populistiske udmeldinger om, at nu må kirkebyggeri ikke være så dyrt længere, o. lign. Til tider bliver ånden åbenbart umådeligt jomfrunalsk og vil ikke længere vedkende sig legemet.

Generelt kan vi regne med en stor trofasthed i befolkningen over for de kirkelige kulturværdier og en tilsvarende høj bevidsthed i menighedsrådene om disse værdier. Men det er en bevidsthed, der skal plejes – også lokalt politisk, når der skal lignedes kirkeskat. Der er brug for en løbende bevidstgørelse af værdier, mål og midler i kulturarvsaretagelsen.

Som en af flere veje til denne bevidstgørelse kunne man ønske sig (lad det så blot være formuleret som et konkret forslag), at de enkelte konsulenter en gang om året udsendte en beretning, hvorigennem man kunne få et indtryk af de principper og synspunkter, der lå til grund for deres virksomhed. Det kunne, om man vil, sende nogle signaler ned gennem systemet og være et muligt svar på det jævnligt fremsatte ønske om, at konsulenterne synliggøres. Det ville skabe mere åbenhed om det forhold, at den enkelte konsulent selvfølgelig inden for sin funktionsperiode præger det geografiske område, hun eller han har med at gøre.

Planlægningsgruppen bag denne konference har valgt at lade konferencen slutte med et foredrag om kulturarvsaretagelsen som en del af nationsbygningen. Baggrunden er, at kulturarvsaretagelsen engang var en del af det nationale projekt, en befæstelse af den nationale selvforståelse, og hvilede i et hierarkisk system, som var relativt uanfægtet.

Denne ramme er vel ikke fuldstændigt bortfaldet, men der er allerede og vil i fremtiden ses et stigende behov for, at systemet er villigt til at indlade sig i en diskussion om værdierne og om de ressourcer, der går til at bevare dem.

Muligvis befinder vore kirker og kirkegårde sig i en i sjælden grad velbevaret

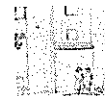
stand som en følge af det nuværende system. Men systemet skal i fremtiden udvikle sig lidt mindre russisk.

Hvad kulturarvsvaretagelse angår, vil der altid være tale om et *oplysningsprojekt*. I den forbindelse kunne en forvaltningshistorisk regnskabsaflæggelse give debatten og arbejdet en saglig basis og et inspirerende løft.

Der savnes med andre ord en sammenhængende kirkelig forvaltningshistorie, der kunne tegne linjen ikke bare på langs i historien, men også på tværs: med bidrag fra de aktører og interessenter, der er virksomme i forvaltningen. En udredning, der kunne lægge op til en diskussion om mål og midler og om den hensigtsmæssige indretning af systemet og kompetencefordelingen, inden lovgivningen eventuelt sætter ind med yderligere moderniseringsprojekter.

Ikke mindst på provstiniveau savnes en analyse af demokratiets indhold, af forholdet mellem demokrati og myndigheder inden for et forvaltningssystem, der rummer en så høj grad af lovbundne og ideelle opgaver. Der har fra politisk side igennem de senere år været meget interesse i at få menighedsrådsarbejdet solgt på muligheden for at få væsentlig indflydelse i den lokale folkekirkelige beslutningsproces. Men salg fremstødet for menighedsrådsarbejdet efterfølges ofte af en frustration blandt de folkevalgte, nemlig en følelse af, at "vi alligevel ikke må bestemme noget". Det er en kendt sag, at konsulenterne i den forbindelse omtales som de skurke, der gang på gang obstruerer menighedsrådenes virkelyst.

Der høres fra menighedsrådene to klager, som peger i hver sin retning, 1) "Vi har aldrig tid til at drøfte de egentlige (!) ting"; 2) "Vi må da heller aldrig bestemme noget selv". Det er i virkeligheden det meget præcise udtryk for et dilemma, som måske hverken kan eller skal løses – men først og fremmest skal udholdes og tages alvorligt som udfordring og incitament til fortsat overvejelse af systemets mål og midler.

Valg af arkitekt og bygherrerådgiver

w/ kgl. bygningsinspektør Johan Fogh

Indenfor de seneste årtier er der dukket et nyt begreb op i byggesammenhæng: *bygherrerådgiver*. Lad mig derfor indledningsvis definere dette begreb:

En bygherrerådgiver er en rådgiver, som bygherren knytter til sig for at få hjælp til at udføre bygherrerollen. Det er en slags mellemlid mellem bruger og arkitekt. En rådgiver, som hjælper bygherren med at **stille** opgaven, ikke med at **løse** den.

Og nu til mit emne: valg af arkitekt og bygherrerådgiver.

I de første tusinde år af kirkebyggeriets historie har man valgt en arkitekt med godt ry og bedt ham løse opgaven uden yderligere mellemlid. I "Orm og Tyr" forestiller Martin A. Hansen sig, hvordan det skete i romansk tid: "Man samlede gennem år nogle tusinde marksten og lod bud gå til "en stensemester med ry". En dag kom han så. Ridende med sine huggere og slog sig ned. Undersøgte stenene i dagevis, lærte dem at kende. Skar så en model i egetræ af hvordan han havde tænkt sig. Men han lovede ikke noget: "nu får man se, hvad stenene siger". Man er ikke i tvivl, her vælges en mand på sit ry, og han får frihed til at handle!

I Kirkeministeriets bekendtgørelse fra 1992 om kirkebygninger er tankegangen den samme: "Større arbejder ved en kirke skal projekteres og ledes af en arkitekt med grundigt kendskab til kirkebygninger", står der. Altså, en mand med ry.

På det allerseneste er det imidlertid blevet meget vanskeligere at være bygherre: Der skal ganske vist ikke længere samles marksten, men der skal opstilles rumprogram, forhandles samarbejdsaftaler med arkitekten, fastlægges kvalitetsniveau og tages stilling til spørgsmål om netværk, sikring, ventilation osv. osv.

Men allerværst: i sager af en vis størrelse (10-15 mio. kr) skal reglerne i EU's tjenesteydelsesdirektiv følges, hvilket indebærer, at arkitektydelsen skal udbydes i EU-rægt med overholdelse af ganske bestemte procedurer, valg mellem flere udbudsformer osv. osv.

Der skal kort sagt træffes vanskelige beslutninger og udføres arbejde til sagens fremme **før** arkitekten er engageret.

Og det er derfor, at der er opstået et særligt arbejdsfelt, en særlig profession til at rådgive bygherren i denne fase, og det er det, der betegnes **bygherrerådgivning**.

Lagt i hænderne på den rette er der intet som helst at indvende mod en sådan fremgangsmåde, navnlig hvis bygherrerådgiveren forstår at træde til side, når arkitek-

ten er valgt, så han ikke blokerer for et godt og tillidsfuldt forhold mellem bygherre og arkitekt.

Der er imidlertid grund til at advare kraftigt i forbindelse med **valg** af bygherrerådgiver, fordi han uvilkårligt får en skræmmende magt.

Lad mig konkretisere mine advarsler:

– Visse bygherrerådgivere kommer i velment bestræbelse på at få resultatet så godt som muligt til at stille så mange krav og betingelser, at arkitektens albuerum helt forsvinder, eller således at den **naturlige** løsning på opgaven forhindres af en eller flere betingelser, som man ikke kan frafalde, fordi de via selve udbudsformen er blevet gjort juridisk ufravigelige.

– Andre bygherrerådgivere ser en mulighed for let tjente penge. Det typiske billede er, at honoraret pr. time for bygherrerådgivning er langt højere end honoraret for den efterfølgende projektering. Og så er det næsten pr. definition ansvarsfrit, fordi hele det byggetekniske ansvar videreføres til arkitekten.

– Det er ikke ualmindeligt, at bygherrerådgiveren lader bygherren forstå, at han laver en del af arkitektens arbejde og derfor skal have en del af hans honorar, så det samlede honorar forbliver det samme. **Det er totalt forkert.** Bygherrerådgiveren bistår med at stille opgaven, ikke med at løse den.

Men er der egentlig noget at sige til, at bygherren ønsker at have en kyndig ved sin side til at kontrollere sin arkitekt?

Arkitekter er selvsagt ikke ufejlbarlige, og det er jo velkendt, at tillid er godt, men kontrol er bedre! Og kan arkitekten ikke i en presset situation fristes til at skele mere til sin egen pengepung end til bygherrens?

Jo da, og en vis kontrol er da helt naturlig, men det er vigtigt at gøre sig klart, at bygherrerådgiverens arbejdsfelt er **processen**, ikke slutresultatet.

Det gode langsigtede slutresultat er bygherrens og arkitektens anliggende og ikke bygherrerådgiverens, idet den typiske bygherrerådgivers succeskriterium **ikke** er et godt bygningsværk 10, 20 eller 100 år efter, men langt mere kortsigtet: en glat proces, billigste pris og aflevering til tiden.

Og så kan man iøvrigt spørge lidt drilsk: hvorfra kommer tilliden til bygherrerådgiveren, hvis det kniber med tillid til arkitekten, hvis navn jo dog er uløseligt forbundet med bygningen i al fremtid, og som jo alene af den grund skulle have motivation til at gøre sig umage?

Kirkerne hører givetvis til de bedst byggede og bedst vedligeholdte bygninger i landet. De har stort set været passet og plejet siden 1000-tallet. Man skal derfor

tænke sig godt om, før man laver om på et system, der har præsteret *det*, og som har fungeret siden vores stenmester kom ridende!

En del af forklaringen på kirkebygningernes høje standard er jo nok en mindre karrighed mht. tid og penge, en anden er den langsigtede tænkning: sjusker man i år, får man problemet i hovedet igen om 10 år.

Og her er det netop, at en samvittighedsfuld bygherre og en samvittighedsfuld arkitekt, der føler ansvar for bygningen, er langt mere vigtig end en selv nok så professionel bygherrerådgiver.

Det var advarslerne. Nu til anvisningerne:

– Undgå bygherrerådgivere i småsager. Find en arkitekt I har tillid til, og som lærer kirken at kende.

– Vælg i større sager en bygherrerådgiver med ry! Vælg en, der både har erfaring med projekteringsprocessen og med bygningsjuraen.

Jeg savner i virkeligheden en autorisationsordning her: F.eks. 10 års erfaring som udøvende arkitekt og uddannelse som byggeøkonom.

Det kan undre, at det kræver autorisation at blive energikonsulent, men ikke at optræde i den langt mere magtfulde rolle som bygherrerådgiver. Man kan bare skrive "bygherrerådgiver" på sit visitkort, uanset om man er jurist, ingeniør, arkitekt eller noget helt fjerde.

– Eller vælg en af de statslige institutioner, der har erfaring indenfor området, f.eks. Slots- og Ejendomsstyrelsens bygningskontor, der fra sin egen bygningsmasse kender til historiske bygninger, og som jo nylig har ladet Christiansborg Slotskirke genopbygge.

Og lad mig så give min opskrift på en god bygherrerådgiver:

Han skal kunne:

Sikre at 3-stjernede opgaver går til 3-stjernede arkitekter.– Der er desværre et aktuelt eksempel på, at renoveringen af en af Danmarks berømteste kirker søges overdraget en totalentreprenør i strid med alle regler.

Sikre at **hele** programmet er til rådighed inden projekteringsprocessen starter.– Så arkitekten ikke præsenteres for nye krav efter at det store "puslespil", syntesen, er faldet på plads.

Sikre at kun ultimative krav gøres ufravigelige, så der gives arkitekten albuerum til kunstnerisk udfoldelse.

Sikre arkitekten arbejdsro i skitseringsfasen og sikre en anstændig tid til projektering og byggeri.

Være observatør i projekterings- og byggefasen, f.eks. gennem overværelse af statusmøder ved afgørende faser i forløbet.

Forstå at bygherrens succeskriterium er et godt hus til bruger og eftertid, ikke en forceret tidsplan eller en rekordlav kvadratmeterpris.

Og så skal han – ikke mindst – forstå at træde så meget til side, at han ikke blokerer for et godt og tillidsfuldt samarbejde mellem menighedsrådet og den valgte arkitekt “med ry”.

Kirkegårdens bevaringsværdier

v/ kirkegårdskonsulent Mogens Andersen, Aalborg Stift

Kirkegårdene under forandring

Bevaring er ved at være et modefænomen. Der oprettes museer over mangfoldige emner, og alt skal bevares, forklares og formidles. Mode er et lidt negativt ladet ord, fordi der derved forstås, at man blot følger nogle retningslinier, som andre har fremlagt uden selv at overveje, om der i det konkrete tilfælde er et tilstrækkeligt grundlag for bevaring. Der er dog som regel en forklarlig baggrund for tidens modefænomener. Her må nævnes, at den hastige udvikling i dette århundrede har slettet mange kulturhistoriske spor, som vi nu savner.

Men er der grund til at tale om bevaring på kirkegårdene, hvor udviklingen går langsomt? Vi plejer at kalde kirkegårdene for levende museer, fordi mange træk fra fortiden er bevaret samtidigt med, at kirkegårdene fungerer som moderne gravpladser. Kirkegårdene er genbrugsanlæg, og derfor foretages væsentlige ændringer med visse mellemrum. Ændringerne følger tidens tankegang og mode inden for udformningen af grønne anlæg.

Man behøver ikke gå længere tilbage i tiden end til begyndelsen af dette århundrede, hvor væsentlige ændringer på kirkegårdene fandt sted. På dette tidspunkt prægedes omlægningen af manglen på orden, og behovet for rationel anvendelse af kirkegården var en væsentlig drivkraft til igangsætning af omfattende reguleringer. Desuden prægede oprettelsen af de private, indhegnede familieparceller i stort omfang indretningen af de dødes have. Som følge af reguleringerne er der nu kun bevaret enkelte og ofte tilslørede elementer fra forrige århundredes kirkegård.

Regulering af kirkegårdene til ordnede og regelmæssige anlæg blev i begyndelsen undertiden pålagt menighedsrådene af de overordnede kirkelige myndigheder, medens de samme myndigheder senere måtte mane til forsigtighed. Først i midten af 1950'erne fik man i lovgivningen øje for bevaringsværdierne på de ældre, uregulerede kirkegårde. Ministeriet indskærpede, at der ved regulering af ældre kirkegårde burde tages vidtgående hensyn til de eksisterende skønhedsværdier og uregelmæssigheder, som ofte findes på de ældre kirkegårde.

Et af formålene med de første kirkegårdsreguleringer såvel som de senere var at opnå orden og skønhedsværdier, men set fra forskellige synsvinkler. Resultaterne blev derfor også meget forskellige.

De fleste kirkegårde blev helt forandrede gennem omlægningerne, idet de oprin-

delige enkelte gravrækker ændredes til dobbelte gravrækker. Beplantningen var ligeledes et nyt fænomen. Enkelte steder har forandringerne været mere beskedne. Nationalmuseets værk "Danmarks Kirker" over Thisted Amt fra 1940 viser, at mange kirkegårde i Thy siden 1920 – 1930'erne ikke er ændret i samme omfang som i resten af landet.

Registreringer og vurderinger af kirkegårdenes bevaringsinteresser

Bevaringsinteresserne beskrives her som historiske, karaktergivende og skønhedsgivende værdifulde elementer, der er af interesse for bevaring.

De historiske elementer er snævert knyttet til det tidstypiske, alder og sjældenhed. *De karaktergivende* elementer knytter sig især til de elementer på kirkegårdene, der er særegne for kirkegården og væsentlige for, at netop en kirkegård adskiller sig fra en anden. *De skønhedsgivende* elementer er helt knyttet til visuelle oplevelser af miljøet.

Bevaringsinteresserne knytter sig til såvel kirkegårdenes omgivelser som til selve kirkegården.

Uden for kirkegården er det terrænet, beplantningen og bebyggelsen, der er meget afgørende for kirkegårdens fremtræden i landskabsbilledet. Kirkegårdene ligger oftest på et hævet terræn. Der kan være så stejle skrænter og spor af hulveje og ældre bebyggelse, at omgivelserne fremviser dramatiske oplevelser og stor fortællerværdi.

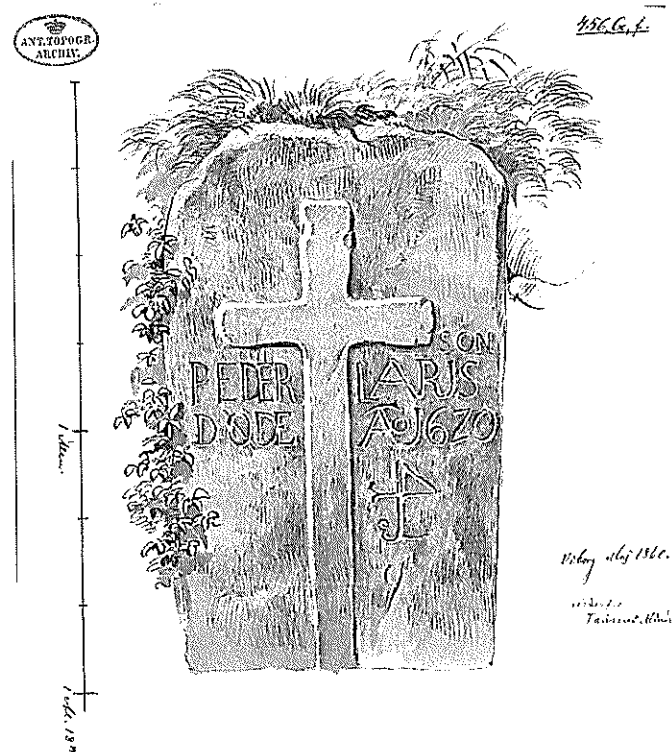
Kirkegårdens indhegning er oftest et velbevaret middelalderdige af kampesten. Stenmaterialet afspejler den lokale geologi. Granitstenene kan være små på bakkeøer og hedesletter og store på morænepartier. I områder med kalkundergrund er digerne nogle steder opført af kalk- og flintesten.

Inde på kirkegården er det kirkegårdens struktur og indretning med gravrækker og gange, der giver karaktertrækkene. Endnu kan findes kirkegårde, hvor stort set alle gravminder er orienteret mod øst, og hvor den enkelte grav er omkranset af sin egen hæk således, at der opstår dobbelte skillehække mellem gravene.

Beplantningen langs digerne er oftest elm, men nogle steder findes ask og ahorn. Kastanie og lind anvendes ikke i Nordjylland. Træerne har vanskelige vilkår på grund af de snævre pladsforhold. Beplantningen omkring gravene er oftest tuja, men taks og buksbom kan forekomme. Også rigt beplantede gravsteder fortæller endnu om familiesammenholdets betydning. Stor omhu har været udvist ved anlæggelse og vedligeholdelse af gravstederne.

Gravmonumenter fra forrige århundrede og indtil midten af dette århundrede er blandt den fornemste monumentkultur, der nogensinde har været på kirkegårdene. Gravminderne er oftest af granit eller sandsten, og de er egnede til bevaring.

Menighedsrådene bør lade udarbejde registreringer over de bevaringsværdige historiske, karaktergivende og skønhedsgivende elementer på den enkelte kirkegård. For en del kirkegårde er der udarbejdet registreringer og bevaringsplaner for kirkernes omgivelser. De har stor betydning for administrationen af især bebyggelsen i de kirkenære omgivelser. På samme måde kan registreringer af bevaringsværdierne blive et væsentligt bidrag til at sikre, at bevaringsværdige elementer ikke går tabt.

Viborg, ved det nedrevne Gråbrødre-kloster. Gravsten ved Hans Tausens minde.

Opmåling ved A.P. Madsen 1860.

De historiske, karaktergivende og skønhedsgivende elementer er oftest sammenbandede. Det er da også væsentligt at vurdere helhedsindtrykket af kirkegården. Oftest vil der være stor enighed om, hvilke dele af kirkegården, der er knyttet bevaringsinteresser til. Men vurderingerne vil også være subjektive, bestemt af iagttagernes indsigter og tidens mode. Registreringer af bevaringsinteresserne skal derfor revideres med mellemrum.

Kirkegårdens miljø

Netop fordi kirkegårdene er genbrugsanlæg, er der næppe noget, der hedder genopretning eller fuldstændige restaureringer af kirkegårde. Forskellige tiders særpræg skal kunne eksistere samtidigt. Derved opnås et miljø, der afspejler tidens gang, og derved opnås den største fortælle- og oplevelsesværdi. Kirkegården bliver aldrig endeligt anlagt således, at den blot skal vedligeholdes i en færdig form. Den skal være fleksibel over for ændringer, uden at det eksisterende miljø derved går tabt.

Det kræver overblik og god kombinationskunst at få alle disse mål til at passe i en helhed. En kirkegård, der ved sin særegne historie, karakter og skønhed afspejler sin udvikling over lang tid, må være målet.

Et eksempel på bevaringsinteresser er gravminderne. Lovens formål er at sikre, at bevaringsværdige gravminder fremover opbevares på kirkegårdene. De udvalgte gravminder kan både være af historisk, karaktergivende og skønhedsgivende betydning. Den bedste måde at fremhæve denne betydning på er oftest at lade gravminderne blive stående på deres oprindelige plads. Derved opnås størst oprindelighed og ægthed. Det er ikke antallet af bevarede gravminder, der er afgørende for at opnå denne virkning, men netop begrænsningen ved udvælgelsen af de bedste gravminder. De utallige ophobninger af et stort antal ligegyldige gravminder på mange kirkegårde er skæmmende og ødelæggende for oplevelsen af det historiske, karaktergivende og skønhedsgivende miljø.

Et andet eksempel på bevaringsinteresser er kirkegårdsdigerne. Lovens formål er at opretholde digerne og at bevare deres oprindelighed. Digerne bevares bedst ved, at der foretages småreparationer, når ustabile partier viser sig. Denne fremgangsmåde er mest skånsom overfor digernes oprindelige konstruktion, materialer og beplantning. Totalomsætninger af fuldstændigt sammenskredne diger medfører ofte så omfattende ændringer, at diget helt ændrer karakter.

Kirkegårdsvedtægter som styringsmidler

Kirkeministeriet har i vejledningen om kirkegårdsvedtægter fra 1996 angivet, at vedtægten kan indeholde bestemmelser om, at for eksempel gravstedsbeplantning, der er værdifuld for helheden på kirkegården, ikke må fjernes uden tilladelse.

I kirkegårdsvedtægten kan kirkegårdens miljø og kvalitative forhold styres i langt højere grad, end det nu oftest er tilfældet. Ved en sådan brug af kirkegårdsvedtægterne sikres kvaliteten med en længere rækkevidde end blot fra det ene menighedsrådsvalg til det næste.

Registreringer og kirkegårdsvedtægter kan desuden danne baggrund for udarbejdelse af plejeplaner, der angiver, hvorledes graveren skal passe og pleje kirkegården således, at den ønskede tilstand opnås. Sådanne planer kan også være et aftalegrundlag mellem menighedsråd, øvrige kirkelige myndigheder og gravere.

De særlige juridiske problemer, der kan være forbundet med at anvende kirkegårdsvedtægten som styringsmiddel af kvalitative forhold skal ikke behandles her.

Vi skal være bevidste om det brede spektrum af bevaringsinteresser, der knytter sig til kirkegårdene. Vi skal ikke blot betragte bevaring som et overfladisk modefænomen og ukritisk bevare alt. Men vi skal være kvalitetsbevidste og lade de mest bevaringsværdige elementer indgå i en helhed, der afspejler udviklingen over lang tid. De mange hæfter, der ligger i kirkerne, hvori der fortælles om kirkebygningen bør udbygges med afsnit om kirkegården.

Nu, hvor kirkegårdene igen omlægges, bør vi gøre os klart, hvad der er væsentligt at bevare således, at processen kan forløbe nogenlunde målrettet. Kvalitetsforringelse og ensretning skal undgås. Registreringerne af bevaringsinteresserne skal sikre, at kirkegårdenes historiske, karaktergivende og skønhedsgivende elementer opretholdes.

Udvalget for Kirkekunst

v/ billedhugger Erik Heide, Akademirådets Udvalg for Kirkekunst

Akademirådets Udvalg for Kirkekunst er Kirkeministeriets og menighedsrådenes rådgiver, når der er tale om at anskaffe kunst til kirkerne, og når der er tale om nyanlæg, udvidelser og kunst til kirkegårde.

Udvalget har 11 medlemmer. Landskabsarkitekter, arkitekter og billedkunstnere. Arbejdet er ulønnet, og der er ingen penge til besigtigelsesrejser*.

Det er udvalgets ønske, at det i samarbejde med menighedsrådene kan medvirke til, at det er kunst af største kvalitet, der bliver bragt ind i vores kirker. Kunst og ikke kirkekunst. Kirkekunst bliver det ved at være i kirken.

De fleste menighedsråd finder selv frem til en kunstner, de ønsker at samarbejde med. Men allerede på dette tidspunkt var det måske formålstjenligt, at udvalget for kirkekunst blev taget med på råd, så der ikke bliver brugt energi og kræfter på projekter, som ikke vil blive anbefalet videre frem. Man ville undgå mange skuffelser, tror jeg.

Som det er nu, anbefaler Udvalget for Kirkekunst ca. to trediedele af de fremsendte projekter til udførelse. Af den sidste trediedel bliver vel halvdelen godkendt efter videre bearbejdning. Så er der en lille del, der er skyld i den miskredit, udvalget føler, det har været i forhold til menighedsrådene.

Udvalg og menighedsråd må kunne samarbejde på samme vis, som man gør med andre af kirkens konsulenter.

Der må sikres en dialog mellem fagfolk og ikke-fagfolk.

Efter de lovmæssige ændringer i 1992 er der i kirkerne opstået et problem med "det løse" på kunstens område.

Menighedsrådene tumler rundt med løse genstande. Der er opstået en form for "pladekunst". Malerier på plader hænges udenpå altertavler, prædikestole, pulpiturer, på vinduer og på vægge. En pyntesygdom har bredt sig. Ved at bære sig sådan ad behøver man ikke spørge nogen med den fornødne faglige indsigt om råd. Der er jo kun tale om løse genstande.

Jeg har oplevet, at et menighedsråd ville have udført et alterbord, en prædikestol og en døbefont, så de var flytbare, mobile, måske med hjul, så det var nemt at få dem godkendt. Det kunne menighedsrådet selv gøre, det hørte til "det løse". Heldigvis opgav man at gennemføre det på den måde.

En anden oplevelse: Udvalget for Kirkekunst havde frarådet en udsmykning af en prædikestol, både fordi det var et kunstnerisk svagt forslag, der var fremsendt, og

fordi den eksisterende udsmykning var i smuk harmoni med kirkens altertavle. Men så besigtigede stiftsøvrigheden kirken, godkendte forslaget med den begrundelse at motivvalg og kunstnerisk kvalitet var i orden, og fordi det kunne males på plader, og derfor ikke var noget indgreb i det eksisterende. Den visuelle ulykke er lige stor.

Men er stifterne i stand til at foretage en kunstnerisk vurdering af dilettanternes velgørelser, ja så er Akademirådets Udvalg for Kirkekunst overflødig.

Det er klogt at huske, at egen smag ikke er lig med faglig indsigt. Lad mig slå fast, at Udvalget for Kirkekunst kun vil anbefale god kunst til vore kirker, og jeg vil påstå, at Udvalget er i stand til det. Udvalget vil meget gerne lytte til menighedsrådene og arbejde sammen med menighedsrådene – til gavn for vore kirkehuse.

*Fra juli 1998 er der med en rejsebestilling fra Kirkeministeriet åbnet en ny mulighed for rådgivning fra Akademirådets Udvalg for Kirkekunst.

Menighedsrådene og den øgede kompetence v/ provst Helge Qvist Frandsen, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer

I Landsrådsforeningen bliver vi jævnligt præsenteret for det ønske, at menighedsrådene gerne vil have mere indflydelse. Det gælder generelt, og det gælder ikke mindst i bygningsager. Man er imod unødigt bureaukrati. Man vil gerne have en hurtig og smidig forretningsgang. Flest mulige beslutninger bør lægges ud lokalt til de menighedsråd, der skal skaffe pengene. Vi vil også gerne have slået fast, at de kirkelige bygninger nok er historisk værdifulde bygninger, men også bygninger, der skal kunne bruges idag.

Menighedsrådene beder imidlertid ikke blot om øgede beføjelser og kompetence. Menighedsrådene beder også om mere vejledning til hjælp ved løsning af opgaverne.

Her er den af Kirkeministeriet i 1992 udgivne vejledning til stor hjælp. (En vejledning for menighedsråd om lovgivningen om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde). Her finder man en god oversigt over opgaverne og over kompetenceforholdene.

Loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde af 1992 betød en fortsættelse af den decentralisering, vi har oplevet i de seneste årtier.

Man kunne som en konsekvens af loven have frygtet amatøragtig istandsættelse af nyere kirker og nyere inventar. Vi kunne have frygtet en kraftig stigning i anskaffelse af automatiske ringeanlæg og projektorbelysningsanlæg. Vi kunne have frygtet beskæmmende anlæg på kirkegårdene. Vi kunne have frygtet, hvilke løse kunstgenstande, der ville komme.

Frygten har imidlertid vist sig ubegrundet.

Det er gået sådan, at menighedsrådene med de øgede beføjelser har vist øget ansvar.

Man vil som regel gerne have en konsulentvurdering af de projekter, man nu selv kan gennemføre. Forudsat at konsulenten naturligvis kender sin rolle som konsulent eller rådgiver.

Menighedsrådene vil gerne have gode råd, før de træffer deres beslutninger. Specielt har jeg i de senere år oplevet, at man gerne vil have besøg af kirkegårds konsulenten, når man skal have gennemført en renovering af kirkegården eller dele af den, eller når man skal have udført nyanlæg.

Menighedsrådene vil som regel gerne møde konsulenterne på et tidligt stadi i et

projekt. Man kan naturligvis ikke træffe bindende beslutninger på et sådant møde, men man kan lade synspunkterne mødes og få en frugtbar og god start på et projekt. Man skal jo nødig gå fejl af hinanden, før man endnu er kommet igang. De lokale folk vil som regel også gerne møde konsulenten, når han eller hun kommer ud for at se på en sag. Personligt var jeg f.eks. glad for at møde klokkekonsulenten, da han besøgte en af mine kirker for at se på kirkeklokken.

Vi vil fra Landsforeningens side gerne vejlede vores medlemmer. Det kan ske gennem artikler i Menighedsrådenes Blad, ved publikationer, der somme tider udgives i samarbejde med Nationalmuseet og konsulenterne. Vi holder mange kurser i Landsforeningens og ikke mindst i distriktsforeningernes regi. Her bliver Nationalmuseets folk og konsulenterne jævnligt bedt om at medvirke. Ved sådanne lejligheder har vi ofte emner som f.eks.: "Menighedsrådenes ansvar for kirkens bygninger" eller "Menighedsrådenes ansvar for kirkegården".

Hvis vi skal leve op til formålet med loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, må beslutningstagere og sagkyndige lære at arbejde sammen og respektere hinandens synspunkter.

Kulturarvsvaretageelse i en postmoderne tid

v/ forskningsadjunkt Jan Ifversen, Center for kulturforskning,
Aarhus Universitet

Forestillingen om en kulturarv hører sammen med opkomsten af den moderne nationalstat i slutningen af det 18. århundrede og begyndelsen af det 19. Før den tid havde nationen ingen betydning for staten. Det latinske låneord *nation* var ganske vist meget almindeligt i mange europæiske sprog i det 18. århundrede. Men det havde ikke noget med staten eller med det organiserede fællesskab at gøre. Det kunne betyde fødested (hvad det havde gjort siden middelalderen), eller det kunne anvendes om befolkningsgrupper bosiddende forskellige steder i Europa. Europæiske stater var næsten alle monarkier i det 18. århundrede. I et monarki bliver fællesskabet symbolsk holdt sammen af kongen. Når det gælder staten, er befolkningen defineret som kongens undersåtter. Det udelukker naturligvis ikke en lang række andre muligheder. I det 18. århundredes samfund kunne man orientere sig i forhold til sin hjemstavn, sin profession, sin stand. Og disse orienteringspunkter kunne sagtens være mere fremtrædende end den statslige definition. Det afgørende set i lyset af nationens senere betydning er, at der ikke fandtes et centrum, hvor alle de forskellige orienteringspunkter kunne samles.¹

De europæiske monarkier eller fyrstestater havde naturligvis deres territorier. Grænserne lå rimeligt fast i det 18. århundrede. Territorier og grænser var langt fra betydningsløse. Staternes udvikling fra middelalderen havde i høj grad drejet sig om territorial forankring. Suveræniteten, dvs. den politiske magts rækkevidde, var blevet et vigtigt teoretisk begreb i det 17. århundrede. Forestillinger om en international retstilstand på basis af naturretten var begyndt at optage de førende, politiske teoretikere. Ideer om folkets principielle selvstyre og om konstitutionelle styreformere blev formuleret i det 18. århundrede. Men ingen overvejede at forbinde territorium, suveræniteten, naturret eller folkestyre med *identitet*. Statslige anliggender havde ikke meget med identitet at gøre. Den hørte hjemme – om man så sig – et andet sted.²

Alt dette ændrede sig med den franske revolution i 1789. De franske revolutionære blev revolutionære, fordi de erstattede kongen med nationen. I stedet for at lade kongen symbolisere fællesskabet i sin person, indsatte man nationen, der bestod af alle landets borgere. I nationen blev kongens undersåtter til principielt ligeværdige borgere. En borger kunne defineres på to måder. Dels kunne han være borger i politisk forstand, hvor han deltog i frembringelsen af nationens vilje gennem valget af repræsentanter til en nationalforsamling, dels kunne han være borger i en stat, der garanterede hans rettigheder. For de franske revolutionære var det første vigtigst. I deres øjne bestod nationen først og fremmest af aktive borgere. De, som ikke var aktive, dvs. ikke havde valget, blev betegnet som passive. Det gjaldt kvinder, børn, tjenestefolk og mennesker uden fast indkomst. Argumentet

for ikke at give dem valget var, at de som følge af deres plads i samfundet var bundet til andre mennesker og derfor ikke kunne være uafhængige.³ Opdelingen i aktiv og passiv viser ganske godt, at nationen hovedsageligt blev betragtet som en politisk størrelse. Nationen var folket i betydningen folkestyre. Men i modsætning til kongen var nationen også et fikspunkt for identitet. I kraft af sin aktivitet som borger ville man ifølge de revolutionære komme fællesskabet nærmere. Man ville opleve fællesskabets værdi. Patriotisme eller dyd kaldte de den følelse, som borgeren måtte besidde for at blive en del af fællesskabet.

Patriotisme blev et slagord i den franske revolution. Det blev brugt til at hverve soldater til revolutionshæren. De revolutionære borgersoldater identificerede sig i høj grad med Revolutionen. Ikke med staten, men med det republikanske og revolutionære Frankrig. Patriotismen og nationen var forbundet med et politisk projekt. Nationen kunne kun defineres politisk og statsligt. Patriotiske følelser hørte til i et politisk register. Når der taltes om *la patrie* (fædrelandet), så var det revolutionens fædreland, som alle konger og siden hen også aristokrater var udelukket fra. Den franske konge havde ikke del i fædrelandet. Det kunne imidlertid udlændinge som englænderen Thomas Paine udmærket have.⁴

Nationen omdefinerede staten. I den nye nationalstat betød nationen demokrati og revolution. I kraft af nationen kunne de nye borgere nu identificere sig med staten. Samfundet havde fået et orienteringspunkt, der syntes at overskygge alle andre. Imidlertid skulle det vise sig, at det hovedsageligt gjaldt for de aktive revolutionære. Mange orienterede sig stadig efter gamle pejlemærker så som kirken, landsbyen og den lokale aristokrat. Da Napoleon Bonaparte i 1799 overtog revolutionen og gjorde den til et militært erobringstogt, blev nationen snart til *La Grande Nation* (den store nation), der ikke udtrykte demokratiet, men størrelser som ære (*la gloire*). Nationen refererede ikke længere til den demokratiske borger, men til den franske soldats kamp mod Europa.

Som følge af de franske hæres fremfærd i Europa fik nationen ny betydning. I de tyske stater, der lagde territorium til de franske hæres fremmarch, voksede en antifransk stemning frem. I jagten på et modbillede til Frankrig opprioriterede de det tyske. Formuleringen af en tyskhed blev indsat i tidens nye forestillinger om nationen. Men den tyske nation kunne dårligt referere til et revolutionært projekt, som var blevet identisk med Frankrig, og slet ikke til en stat, eftersom ingen stat havde monopol på tyskhed. Derfor bestræbte man sig på at lokalisere den tyske nation i en størrelse, der hverken var demokratisk eller statslig, nemlig sproget. Med sprog tænkte man ikke blot på et kommunikationsmiddel. I kølvandet på den tysksprogede 1700-tals-tænkner Herder kunne man se sproget som et udtryk for et livs- og skæbnefællesskab. Konsekvensen blev, at nationen kunne gøres til et tegn på kulturel og historisk fælleshed i et bestemt (sprog)område. Hvor den franske nation var forankret i nuet, havde den tyske blikket rettet mod fortiden. Hvor den franske lagde mere vægt på demokrati end på territorium, var den tyske defineret

i forhold til et territorium. Den tyske nation kan defineres som det punkt, hvor fortid og sted løber sammen. Det var det punkt, det gjaldt om at konstruere for de tyske nationalister. De måtte således skabe én tysk kultur og én tysk historie. Kultur og historie skulle være drivkraften i nationen. Tyskheden skulle ikke findes i det politiske fællesskab, men i sæder og skikke, dvs. i kulturen. Begrundelsen herfor var at finde i fortiden, der betegnede kulturens varighed. I denne kultur- og historienation kunne patriotisme kun blive et spørgsmål om identitetspolitik. Tyskhed definerede ikke en status og en aktivitet som borger, men en skæbne eller en identitet. Hvor nationen i den politiske betydning altid refererer til en demokratisk kapacitet (hvor man *kan* noget eller man *har* noget), så bliver dens betydning i et kultur- og historieregister at give identitet (dvs. man *er* noget).

I det 19. århundredes første halvdel eksisterede de to betydninger side om side. Man kunne godt være både demokrat og nationalist. I kampen mod de gamle monarkier kæmpede man både for et demokrati (i en eller anden form) og for en identitet. Det sidste var især tilfældet, hvis man befandt sig i en stat, der rummede mulighed for at definere forskellige identiteter. Demokrati blev nærmest utænkeligt i en multinational kontekst, som det viste sig i Danmark, hvor kampen mod enevælden også blev en kamp mod Helstaten. I løbet af det 19. århundredes anden halvdel fik en udemokratisk nationalisme, der udelukkende henviste identitet til kultur og historie, for alvor vind i sejlene. Men også i de mere demokratiske indstillede nationalstater satte jagten på national historie og kultur ind. Alle nationer skulle sikres en national fortid for ikke at sige en national urtid og en national kultur. Men især historien blev den nye kampplads for staterne. Staten og dets territorium skulle bindes sammen af en national historie. Det var den, som gjorde staten til en rigtig stat. Uden historie kunne man ikke være en nation og derfor ikke gøre krav på en stat.

Fremstillingen af en national kulturarv

Historien er kulturens underlag. Den giver kulturen rødder. Set fra nutiden er disse rødder at betragte som en kulturarv. Arven understreger, at det er noget der gives videre fra tidligere generationer. Den binder os således til en fortid. Behovet for historie affødte en professionel historieskrivning, der fik til opgave at konstruere nationen. Den professionelle historieskrivning kunne kombinere en systematisk behandling af fortidstegn (kilder) med en klassisk opfattelse af historie som studiet af tidens gang. Men i stedet for som i oplysningstiden at gøre historie til et spørgsmål om afdækningen af en universel fremtid blev den til et spørgsmål om at skrive de enkelte nationers særegne *oprindelse*. Det nye historiefag, som blev oprettet på universiteterne rundt om i Europa, frembragte opfattelsen af historie som et studie af national fortid. I stedet for at se historien som drevet fremad af menneskenes grundlæggende fornuft, blev den betragtet som en udvikling båret af den nationale arvmasse. Nationer måtte i sagens natur være i fortidens vold. Opfattelsen af, at menneskene måtte være produkter af noget – af fortiden, af kul-

turen, af samfundet – bredte sig. I det 19. århundrede var man mere end noget andet et produkt af fortiden.⁵

En veritabel national historisme foldede sig ud i det 19. århundrede. Alle nutidige foreteelser skulle relateres til den nationale oprindelse, som historikerne fik til opgave at konstruere. Andre felter fulgte trop. Litteraturen, kunsten og sproget kunne behandles som særlige grene af denne historie. Det gjaldt både om at fremstille en sammenhængende historie og om at udpege eksisterende tegn på denne historie. De udpegede *fortidsmindesmærker* skulle netop bevidne fortællingens realitet. De skulle fremstå som de synlige toppe af den underliggende, nationale histories bjergmassiv.

Med nationalismens tiltagende betydning blev national identitet et stadigt væsentligere anliggende for de europæiske regeringer. Som led i den nye identitetspolitik blev jagten på fortidstegn intensiveret og udstillingen af disse tegn som mindesmærker systematiseret. Skolerne spillede en afgørende rolle for udbredelsen af den ny identitet. Nationaliteten skulle rodfæstes i de nye nationalstaters befolkninger. Den danske stat fik som en af sine væsentligste opgaver at skabe danskere. At være dansker skulle være noget fundamentalt i ens eksistens. National identitet skulle ikke fremstå som en formel kategori, der kunne vælges, men som en eksistentiel kategori, uden hvilken der ikke kunne leves. Afstivningen af den nationale identitet skete ved at sidestille den med personlig identitet. I denne fiktion blev kendskabet til fortiden et eksistentielt spørgsmål.

Forskellige statslige institutioner bidrog til at konstruere en national kulturarv. Kultur betød først og fremmest binding til en national fortid. Arven var de mere eller mindre materialiserede tegn på denne kultur, som blev udpeget i nutiden. Fænomener og ting kunne få arvestatus gennem en diskurs om det nationale. For at en stenøkse kan blive et tegn på (og fra) *dansk* stenalder må den netop indsættes i en fortælling om Danmark. Det er fortællingen som sådan, der gør stenøkseen dansk.⁶ Og sådan er det med alle de elementer, der medgår til kulturarven.

National kultur som arv og erindring

En national fortælling kan kun få gennemslagskraft, hvis den skjuler, at den er en fortælling eller rettere, hvis den skjuler, at den er fortalt af nogen. Hertil tjener betegnelser som *arv* og *mindesmærker*. En arv er ikke noget, som nogen har konstrueret. Det er noget, man har fået overdraget af nærtstående.⁷ Mindesmærker er både nogle, der sættes for at mindes, og nogle, der vil vække minder. Fortidsmindesmærker er begge dele. De står der, som en erindring om fortiden, samtidig med at de får officiel status som erindringsfastholdere gennem en udstilling af dem. Nogle vil netop se dette som en bestræbelse på at være et samfunds kollektive *hukommelse*.⁸

I den nationale fortælling er det vigtigt at personalisere historien. Derfor skal den forbindes med erindring. Som med identiteten knyttes det personlige til en

abstrakt størrelse. Erindring er ret beset en mental operation, der gør det muligt for et menneske at forholde sig til en fortid.⁹ Operationen forudsætter en personlig oplevelse i fortiden. Jeg kan erindre mig min bedstefar, fordi jeg har oplevet ham. Men jeg kan ikke huske min bedstefars far, eftersom jeg kun er blevet fortalt om ham. Hvad jeg erindrer, er min bedstefars fortælling om sin far. Den kollektive hukommelse er derimod en konstruktion, der ikke forudsætter oplevelsen. Nationen er ikke et oplevelsesfællesskab, men et abstrakt eller imaginært fællesskab. Alligevel skal den fremstilles som et oplevet fællesskab. Derfor skal historie gøres til erindring. Derfor skal museer og andre institutioner fremstilles som samfundets kollektive hukommelse og ikke som det, de er, nemlig udstillinger af *udvalgte* kendetegn på fortiden. Historieskrivning og museer udstiller også sig selv, som de udstiller fortiden. Men siger de så i realiteten kun noget om deres egen tid? Måske, men dog ikke ud fra den rene tilfældighed. Historie handler om, hvorledes fortiden kan begribes meningsfyldt gennem en nutidig fortolkning af fortidige tegn. Den skal netop ikke som erindringen opsuge nutiden i fortiden, men vise, hvordan man fra nutiden kan begribe fortiden.

Den moderne historie er en kritisk historie, der ikke prætenderer at fortælle, hvordan det egentligt var, uden samtidig at redegøre for denne fortællings præmisser. Siden slutningen af det 19. århundrede har historiefaget bestræbt sig på at frigøre sig fra den statslige identitetspolitik. Selvstændigheden er blevet skabt gennem forskellige formelle sandhedskrav til den historiske undersøgelse med det formål at gøre historiefaget videnskabeligt. Alligevel forbliver videnskabeligheden indskrevet i en national diskurs, således at den videnskabelige historie, der skrives, stadigvæk er national. Der er stadigvæk et marked for Danmarkshistorier.¹⁰ Det gælder også den nationale kulturarv. Den er stadigvæk udstillet, hvad enten den befinder sig på museum, eller optræder *live* i samfundet. Måske gælder det for kulturarven, at den er mindre problematisk end historien. Historien har sine egne professionaliserede kritikere til at dekonstruere fortællinger. Det har kulturen for så vidt også, men det er først for nylig, at det er blevet udtalt at dekonstruere dansk kultur og dermed kulturarv.¹¹ Og kritikken synes ikke at komme fra de professionelle erindringsforvaltere.

Nationen i en postnational tid

Men hvad nu, hvis selve subjektet i den nationale fortælling har mistet betydning? Hvad nu, hvis nationen betyder noget ganske andet end for hundrede år siden? Så bliver historien og kulturen en anden. Historikeren Søren Mørch har skrevet, hvad han betegner som "den sidste Danmarkshistorie", fordi det efter hans opfattelse ikke længere giver mening at skrive en national historie. Grunden er ifølge Mørch, at nationen ikke har samme betydning længere: "Det nationale får i det nutidige Danmark samme status som religioner. Man har lov til at være muslim, protestant, baptist, moon-tilhænger, aurasassør – og hvorfor ikke det hele på en gang

og samtidig med, at man er dansker".¹² Søren Mørch vil provokere og sætter nok sagen lidt på spidsen. At være dansk har formentlig større betydning, dvs. betyder mere for flere mennesker, end at være aurasassør. Og muslim har for en del mennesker primært betydning som antitese til dansk. Men han har givetvis ret i, at dansk ikke længere kan fremstilles som en samlende pol for alle andre 'identiteter'. Siger jeg, at jeg er dansk, vil det nok snarere blive betragtet som en neutralt beskrivende kategori end som en tilslutning til noget. Der er også den mulighed, at det vil blive opfattet som en særlig højreorienteret, politisk markering. Danskhed er generelt en betegnelse, som er henvist til særlig brug, det være sig i en vulgært-barnlig dyrkelse af sportsindustriens fodboldhelte, i markeringer af intolerance eller i andet.

En række forhold har bidraget til svækkelsen af nationens betydning. Vigtigst er måske konsekvenserne af den anden verdenskrig i Europa. Det nazistiske ragnarok bragte enhver politisk nationalisme i miskredit. Efter 1945 kunne nationalstaterne (der med undtagelse af Tyskland fortsatte med at eksistere) ikke længere retfærdiggøre deres handlinger i en nationalistisk sprogbrug. International politik blev domineret af overnationale perspektiver, hvad enten det var i form af supermagter eller af FN. På de indre linier nedtonede de europæiske nationalstater det nationale til fordel for velfærd og social tryghed. Dette perspektivskifte lod sig bl.a. aflæse i ændrede opfattelser af fællesskabets karakter. I stedet for nationen begyndte man at tale om samfundet og fremhæve forskellene mellem klasser, socialgrupper, kvinder og mænd. Betragtningssmåden blev mere sociologisk. Historie som fag blev fortrængt i skolen af det nye samfundsfag. Elever og studerende skulle lære at blive kritiske samfundsborgere, ikke at værdsætte kulturarven.

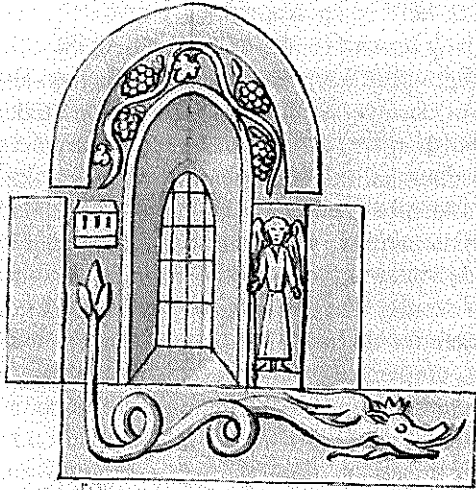
I dag lever vi for alvor i en postnational tid. Nationen er naturligvis ikke forsvundet. Men den har en ganske anden betydning end tidligere. Globaliseringen fører til, at stater ikke længere kan definere sig i forhold til en nation. Gør de det, bliver følgen med det samme, at de vikler sig ind i historier om suverænitetstab, masseindvandring o.l. Nationen er nemlig blevet et slagord for de, der krampagtigt kæmper imod udviklingen; eller for de, der bliver koblet af den. I den tilspidsede sociale konfrontation i de europæiske stater er nationen et emblem for de, der ikke kan finde sig til rette i den hæslblæsende omformning af de moderne samfund. Nationen bliver således forbundet med kritik af EU, af asylpolitik o.l.

Nok så mange besværgelser af nationen kan dog ikke skjule, at vores samfund er blevet mere "multikulturelle", som det hedder i dag. Det betyder ikke, at vi i Europa har fået amerikanske tilstande. De europæiske samfund er ingen *melting pot* (selv om adskillige storbyer er det). Men vores opfattelser af fællesskaber er – om man så må sige – blevet multikulturaliseret. I dag betragter man ikke samfund som bestående af klasser eller socialgrupper. Samfundet består af *kulturer*. Alle udstyres vi med én eller flere kulturer. Der er kvindekultur, indvandrerkultur, ungdomskultur, ølkultur osv. Kulturer opfattes som etiketter, der fortæller, hvad vi er.

Hvor den sociologiske betragtningsmåde hovedsageligt var interesseret i, hvad vi lavede, er den kulturelle langt mere omfattende. Således kan det være tilstrækkeligt at udpege en person som muslim for 'at forstå' hans eller hendes adfærd. Ikke alle vil acceptere en sådan form for forståelse, men vil måske snarere slå til lyd for en mere humanistisk forståelse.¹³ Alligevel kan vi ikke komme udenom kultur, eller rettere multikultur.

Derfor er den fælles, nationale kultur imploderet. Den er blevet opsuget af multikulturen. Selvfølgelig nævnes den stadigvæk. Men da kun i stærkt ritualiserede former. Det samme gælder historien, den nationale kulturs navlestreng. Der tales ganske vist meget om historie. Flere og flere jubilæer fejres under grandiose former. Men det er som med kirkebrylluppets nye popularitet. Det ser godt ud og

*Pædagogisk er bygget af sig selv. Gaa=Hem i
f. Kilde, hvor der er et lidt mindre,
nord. Kun, fra indvendig side af taget*

*en i Danmark. Lige og alle Lunde, 9
afalden og der er en anden. 711*

Sanderum k, Odense h,
Odense a. Apsisvindue.
Tegnet af Søren Abild-
gaard i 1770'erne.

skaber den rette stemning. Men det, ritualerne refererer til, er blot sød baggrundsmusik, muzak, der ikke forstyrrer festen. Sådan er det også med de historiske jubilæer. Det er festligholdelsen, festen, der er vigtig, ikke hvad jubilæerne refererer til. Fra at være en grundpille i den kollektive selvforståelse er historien blevet til et jubilæumsritual.

Eller også er historien blevet arkiveret. Der arkiveres mere end nogensinde. Der er nærmest tale om en antikvarisk besættelse, hvor alt skal gemmes (for eftertiden) af frygt for, at det skulle blive glemt. Men hvorfor denne frygt for glemslen? Hvorfor går vi i dag så forfærdelig op i at arkivere? Kunne det ikke hænge samme med, at vi allerede har glemt og overlader det til arkiverne at forvalte historien? I så fald vil vores historie ikke referere til nationen, men til arkivernes uendelige mængder af dokumenter. Kvantiteten bliver da det væsentligste budskab i den historiske fortælling.

Vi reagerer imidlertid mod glemslen. Den antikvariske besættelse giver sig også udtryk i en veritabel erindringsmani. En stadig strøm af biografier flyder ud over bogmarkedet. Interessen for slægtshistorie er stigende. Men det, der erindres er ikke den nationale historie. Det er privat historie, der handler om fortidens ego'er. Historien er således blevet individualiseret. Den handler om denne eller hins personlige udvikling. Den nationale historie er – som vi kunne se i DR's megaproduktion om Brygger Jakobsen – blot en kulisser, der giver den rette atmosfære.

Kritisk kulturarvsaretagelse

Hvis nationen i stigende grad bliver et ritual, et politisk slagord eller en fiktiv kulisser, hvordan påvirker det så forestillingen om kulturarv og kollektiv hukommelse? Kan vi have et forhold til en kulturarv, hvis nationen er reduceret til en god historie? Ja, det tror jeg. Men det kræver, at vi bryder med nogle forestillinger om den. Vi må holde op med at betragte den som en arv, der bestemmer, hvordan vi er. Kulturarven skal ikke fremstilles, så den binder os til fortiden. Snarere skal den tjene til at relativere vores egen tid. I stedet for at fokusere på fortiden som noget genkendeligt skal vi måske se den som noget fremmed. Den franske historiker Pierre Nora, der har redigeret det store værk *Les lieux de mémoire* (Erindringens steder); har en god formulering herom: "Det drejer sig ikke om oprindelse, men om dechifrerings af det, som vi er i lyset af det, vi ikke er længere".¹⁴ Oprindelse og arv hører til det nationale pensum. I en postnational tid må man fokusere på fremmedhed og forskelle. Kulturarvsaretagerne må frigøre sig fra de traditionelle nationale forestillinger og indrette sig på og fremme "dechifrerings". De må indse, at kulturarven med alle dens mindesmærker, monumenter, dokumenter m.m. ikke er urokkelige tegn på en levende fortid. Fortiden er hverken urokkelig eller levende.

Men det betyder ikke, at vi ikke længere skal have et forhold til fortiden. Vi skal dechifrere den ved dels at vise, hvori den er fremmed for os, dels at demonstrere,

hvorledes den er blevet opfattet gennem tiderne. De mindesmærker, der er blevet sat; de monumenter, der er blevet rejst; de dokumenter, der er blevet bevaret, er tegn på en fortidig *fortolkning* af fortiden. Nogle har bestemt, at det ene og det andet var bevaringsværdigt og skulle gemmes på museer og i historiebøger. Kulturarven handler således om, hvordan andre end os har bestemt, hvad vi skulle se, læse og røre ved. Et mindesmærke er også et synligt tegn på en bestemt opfattelse af fortiden. Kulturarvsvaretagelse bør medtænke den dobbelthed, der ligger heri. Museer og andre institutioner bør være sig bevidste, at de både er museer over fortiden og over fortidens fortolkninger af fortiden.

Samtidig må de (og vi) også tage højde for, at kulturarven forandrer sig, fordi vi ser på den med andre briller. Måske vil vi anfægte fortidens kulturarvstilbud ved at søge nye udgaver af fortiden eller på anden måde forholde hos kritisk til den måde, hvorpå kulturarven præsenteres. Det er denne kritiske holdning, som jeg mener, kulturarvsvaretagelsen må reflektere. Den skal ikke fremstille en oprindelsesmyte, som ingen længere tror på. Tværtimod skal den fremme distance, analytisk distance, ved at demonstrere, hvorledes arven er en foranderlig masse, der er under vedvarende formning. Varetagelsen skal være kritisk. Derfor skal den frigøres fra det 19. århundredes nationale oprindelsesmyter og i stedet udstille disse.

I dag er kulturarven kastebold mellem forskellige interesser. Den er i fare for at blive kommercialiseret. Historie som TV-serie og som slagtilbud på det voksende identitetsmarked. Den er også i fare for at blive hyperideologiseret. Med fremkomsten af en postnationalistisk nationalisme, der ukritisk kan bruge alt, hvad der refererer til nationen, kan kulturarven blive spændt for et rent ideologisk projekt. I denne form for nationalisme er det vigtigste for så vidt ikke nationen, men det fremmede. Nationen skal blot være den klippe, man kan holde fast ved, når alt andet synes at blive anderledes. Her er kulturarvens eneste funktion at være mærke for danskhed forstået som det modsatte af fremmed.

Over for kommercialiseringen og reideologiseringen af kulturarven må man sætte en kritisk kulturarvsvaretagelse, der skærper et analytisk blik. Varetagelsen må hele tiden vise, at den er en fortolkning af fortolkningen, således at enhver fiksering af (national) fortid undgås. Men varetagelsen af kulturarven skal også bidrage til at skærpe vores antropologiske blik, dvs. vores omgang med det fremmede, ved at vise, hvad vi ikke er (længere).

Noter:

1 I det 18. århundrede kan hverken den katolske eller den protestantiske religion formentlig udfylde rollen som et overlejrende symbolsk univers, som tilbyder en helhedsløsning.

2 Indbyggerne i det 17. og 18. århundredes Europa har selvfølgelig identificeret sig med noget. De har haft en *vi*-opfattelse. Men dette *vi* har formentlig kun i meget begrænsede kredse refereret til kongen og staten.

3 Et lignende argument bruges i dag til ikke at give børn valgret.

4 Anglo-amerikaneren Thomas Paine var medlem af den franske nationalforsamling i 1792-1793. Paine var desuden en fremtrædende politisk tænker i tiden omkring revolutionerne i Amerika og Frankrig.

5 Ikke alle tænkte sådan. Tænkere som den kontrarevolutionære Joseph de Maistre og den revolutionære Marx søgte at begrunde menneskenes determination med henvisning til den moderne samfundsmekanisme. Sammen med britiske, politiske økonomer som Malthus og Ricardo ledte Marx efter denne mekanisme i det 19. århundredes økonomiske organisering.

6 Med til denne fortælling hører, at det er findestedet, der gør den dansk, fordi territoriet gennem den historiske fortælling gøres dansk. I den nationale fortælling gives stedet betydning gennem historien og omvendt.

7 *Kulturarv* er næppe en betegnelse, der hører hjemme i de nationale fortællingers første tid. Men forestillingen om, at historien nedarves gør det.

8 Det gør f.eks. forstanderen for Museumshøjskolen, Ole Strandgaard i en kronik i Jyllandsposten 6.2. 1995 med titlen "den lovbefalede kulturarv".

9 Erindringen er naturligvis ikke en neutral gengivelse af fortiden.

10 Det skal dog med, at interessen blandt historikere for at dekonstruere den nationale historie er steget støt. Det har dels givet sig udtryk i mikrohistorier, der kun behandler bestemte samfundsgrupper, dels i deciderede dekonstruktionshistorier, der vil påvise, hvorledes nationen og meget andet blev konstrueret på bestemte tidspunkter.

11 Et fremragende eksempel på en sådan analyse af dansk kultur er Anne Knudsen: Her går det godt, send flere penge. Kbh: Gyldendal 1996.

12 Søren Mørch: Den sidste Danmarkshistorie. 57 fortællinger af fædrelandets historie. Kbh.: Gyldendal 1996, p.545.

13 En humanistisk forståelse baserer sig på en universel opfattelse af mennesket. I princippet tager den ikke højde for kulturforskelle. Det kunne tyde på, at den skulle passe bedre til globaliseringen. Det er imidlertid ikke tilfældet. Snarere er det multikultur og alle mulige kulturblandinger (eller måske kultur-zappinger), der trives i globaliseringens tidsalder.

14 Pierre Nora: Entre mémoire et histoire, in Pierre Nora (sous la dir. de): Les lieux de mémoire. I: La République. Paris: Gallimard 1984, p.XXXIII.

Referat af møde mellem Kirkeministeriet, stiftsøvrighederne, Kirkeministeriets konsulenter, Provsteforeningen og Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer torsdag den 13. marts 1997 på Nationalmuseet.

Det følgende referat indeholder dels en gengivelse af de foredrag, der i deres fulde udstrækning er trykt i denne udgivelse, dels den diskussion, der knyttede sig hertil.

Velkomst ved museumsinspektør Ulla Kjær, Nationalmuseet:

Indtil for 5-6 år siden var der jævnlige møder mellem konsulenterne, og det er disse, der nu genoptages samtidig med, at kredsen udvides. Det sker på baggrund af ændrede regler for kirkers og kirkegårdes vedligeholdelse og større indflydelse til menighedsrådene.

Det er overordentlig vigtigt, at konsulenterne er synlige. Det mærker vi bl.a. – lidt bagvendt – på Nationalmuseet, hvor den ene repræsentant ofte konfronteres med udtalelser fra en anden. Derfor er det værd at få introduceret konsulenterne og brugerne for hinanden og ad den vej skabe en anderledes baggrund for samarbejde mellem menighedsråd og konsulenter.

Muligvis kan dagens konference fortsættes i en formaliseret møderække og/eller udgivelse af dagens foredrag og uddrag af debatten på tryk.

Kirkeministeriet takkes for beredvillig støtte til gennemførelsen af dagens møde og den inkluderede frokost.

Fuldmægtig Jens Ulf Jørgensen overtog derefter hvervet som ordstyrer.

Indledning ved kontorchef Finn Langager Larsen, Kirkeministeriet:

Kirkeministeriet takkede Ulla Kjær for initiativet til mødets gennemførelse og Nationalmuseet for at huse det i festsalen.

Dernæst konstaterede kontorchefen, at der nu på kirkebygnings- og kirkegårdsområdet kun er ganske få kompetencer tilbage i Kirkeministeriet, nemlig opførelse af nye kirkebygninger og krematorier. Decentraliseringens sidste store skridt er de ændrede regler i lov og bekendtgørelse om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, der trådte i kraft d. 1. juli 1992.

Forud for lovændringerne i 1992 blev det nøje overvejet, hvor man fandt »rimelige kompetence-niveauer« i de forskellige typer sager. I forhold til de mest yderliggående løsninger, enten at Kirkeministeriet skulle godkende alt eller lade menighedsrådene bestemme det hele selv, er resultatet ikke et tilfældigt kompromis. Det samlede da også bred tilslutning i Folketinget.

Regierne har virket godt i snart fem år og har for Kirkeministeriet betydet, at man har fået en større vejledningsforpligtelse. Derfor er der også udgivet en række trykte vejledninger.

Kontorchefen omtalte særlig lovens § 8. Her nævnes, at de kongelige bygningsinspektører, Nationalmuseet og Akademiet for de skønne Kunster skal yde Kirkeministeriet og stiftsøvrighederne sagkyndig bistand. I Kirkeministeriet fortolker man dette i den betydning, at denne bistand ydes uden beregning som en del af statens forpligtelse efter Grundlovens § 4.

Der er imidlertid flere konsulentniveauer, jvf. lovens § 8 stk. 2. De andre konsulenter udpeges af Kirkeministeriet, og dem betaler folkekirken selv.

Spørgsmålet er nu, om konsulenterne bruges godt nok af de kirkelige myndigheder, og om disse er tilfredse med konsulenternes ydelser. Spørgsmålet er antagelig vanskeligt at besvare under et, da konsulenterne bruges meget forskelligt.

Stiftskontorchef Bodil Jakobsen, Haderslev Stift:

Indledningsvis konstateredes det, at man på dette møde drøftede Kirkeministeriets kompetenceområde. Planstyrelsen var med andre ord ikke involveret. Dernæst citeredes 1992-lovens formålsparagraf med tilslutning – det er imidlertid ved konflikter mellem disse ideelle hensyn, der er brug for konsulenterne.

Menighedsrådene har det primære ansvar. De har *ingen* pligt til at spørge konsulenterne, *men* de har pligt til at opfylde lovens formålsparagraf herunder sikre de kulturværdier, der er knyttet til kirkebygninger og kirkegårde.

Hidtil har man følt, at konsulenterne var »tunge at danse med« og helst undgået at have med dem at gøre, mens lokale håndværkere var langt mere fremkommelige og samtidig uvidende om kulturværdier. For fremtiden må man efterlyse lovhjælp til at forlange forkerte eller ulovlige arbejder forandret eller tilbageført. Det er der mulighed for vedr. fredede bygninger.

Der er (trods alt) en vis indsigt med menighedsrådenes ansvarsområde, idet provstiudvalgene sidder på pengekasen. Det er imidlertid ikke det samme som at afgøre sager om kirker og kirkegårde, og man har da også kritiseret systemet for at være alt for kompliceret og derfor lægge op til konflikter.

Menighedsrådene har ønsket at mødes med konsulenterne for at kunne argumentere for deres synspunkter. I stedet for har de oplevet, at under en sags behandling er den ene konsulent efter den anden kommet på uanmeldte besøg og har lånt kirkens nøgle hos graveren, set sig om og kørt igen.

Der har været gennemført en forsøgsordning i Brande provsti, hvor man brugte lokale konsulenter og lod »mindre sager« afgøre i provstiudvalget. Der viste sig imidlertid kompetencestridigheder om, hvad der var »mindre sager«. Hvis man f.eks. blot synes kirkedøren er for smal, så er det jo en »mindre sag« at få den lokale murer til at hugge lidt ud på hver side af dørkarmen – med mindre der er en gammel romansk overligger, søjleportal el. lign. Desuden vil der næppe ved alle lokale museer være ressourcer og ekspertise til at være lokale konsulenter i alle provstier – man kan jo bare se, hvor længe museerne er om at få registreret bevaringsværdige gravminder...

I Haderslev stift har der været gennemført en *alternativ forsøgsordning*, hvor man har fastholdt de højt kvalificerede konsulenter som rådgivere, der, et par dage ad gangen, fire-fem gange om året, har rejst rundt i stiftet på besigtigelsesrejser. Menighedsrådene er så blevet opfordret til at melde sig med ønsker om konsulentbesøg til besigtigelse af påtænkte arbejder.

Til »konsulentdagene« i marts 1997 er der kommet 20 ønsker fra menighedsråd, og man søger så at samle dem i geografisk sammenhængende grupper over et par dage. Der bliver lagt vægt på, at menighedsråd, provstiudvalg og stiftsøvrighed er til stede sammen med konsulenterne. Derfor kan det ske, at man godkender ting på stedet og straks skriver et notat om beslutningen. Det er med til at afbureaukratisere beslutningsgangen, og de lange konsulentdage er mere end rigeligt kompenseret ved færre arbejdstimer i den efterfølgende sagsbehandling.

Når menighedsrådet spørger, hvilken arkitekt der skal vælges, svarer man naturligvis ikke konkret men henviser til arkitekter, der på tilfredsstillende vis har udført lignende opgaver i lokalområdet. Det er også med til at lette sagsbehandlingen, når man på denne måde får knyttet kvalificerede arkitekter til projekterne på et tidligt tidspunkt.

Efter brugen af denne ordning i et par år har en evaluering klart vist, at den skal fortsætte. Også af den grund, at der næsten ikke har været nogen konflikter af den tidligere så almindelige slags i denne periode.

Domprovst Jens Torkild Bak, Ribe:

Domprovsten redegjorde for tilblivelsen af de udsendte arbejdsplaner. Han udtrykte ønsket om, at dette materiale måtte blive kompletteret og påpegede nogle tværfaglige aspekter i folkekirkens forvaltning som særligt interessante.

Dernæst omtalte han det lovpligtige provstesyn som et sted, hvor »alt kan ske« – her skaffer man sig førstehåndskendskab af betydning for prioritering af opgaverne. Dertil kommer, at provsten udøver en eller anden påvirkning af beslutningstagerne i menighedsrådene.

Set fra provstiet tegner der sig to problemstillinger: Manglende kompetence hos de bygningskyndige og prioritering af opgaver i provstiet. Det er vigtige spørgsmål at få afklaret, da man ikke må glemme, at provstiudvalget – bortset fra Folketinget – er den højeste demokratiske instans i folkekirken.

Med hensyn til vedligeholdelse og bevaring mangler der en diskussion om bevaringsstandarder.

Med hensyn til prioritering af opgaver har folkekirken generelt en skizofren holdning til forholdet mellem mursten og indhold. Det er i denne forbindelse vigtigt at pleje menighedsrådenes forståelse for bevaring af kulturværdier.

De enkelte konsulenter kunne f.eks. en gang om året udsende en beretning om synspunkter og beslutninger. Det må være mindstemålet af synliggørelse, hvis man er bange for at blive involveret med menighedsrådene face-to-face over kaffebordene!

I øvrigt er folkekirken på alle niveauer en eksperttyngt forvaltning, og der savnes en række analyser af forholdet mellem demokrati og embedsværk.

Kgl. bygningsinspektør Jens Fredslund:

Omtalte som sin erfaring, at projekter fremsendt til udtalelse som regel er veldokumenterede og velforberedte af de projekterende arkitekter, der har erfaring med bevaringsarbejde. Så konsulenternes svar skal også være konstruktive.

Det er imidlertid mere problematisk med de »mindre« ting, der i form af forespørgsler kommer uden om kommandovejene. Dokumentationen er mangelfuld, beskrivelsen utilstrækkelig og resultatet er, at konsulenten må henvise til, at menighedsrådet engagerer sin egen arkitekt.

Miseren skyldes, at omtalen af konsulenter i Kirkeministeriets vejledning er uklar. Det bør tilstræbes, at hvert menighedsråd (kirke) har sin egen fast tilknyttede arkitekt – man bør ikke bruge forskellige arkitekter til indvendige og udvendige opgaver. Der bør på denne måde skaffes menighedsrådene bedre og kontinuerlige rådgivninger.

Man kan sammenligne denne arkitektfunktion for menighedsrådet (kirken) med den gammeldags journalførende familielæge, der blev rådspurgt om stort og småt – og huskede fra gang til gang.

Provst Jakob Hvidt, formand for Provsteforeningen:

Tilsluttede sig betænkeligheden ved »den lokale ekspertise« som anvendt i Brande-forsøget. Hvis dette bliver udvidet til en generel ordning, vil der mangle ensartethed og kvalitet.

Vedr. Haderslev Stifts forsøg med rundrejser påpegedes det, at provstiudvalget kan komme i klemme ved at skulle skaffe finansiering efter godkendelsen. Så »godkendelse på stedet« må være med forbehold for sagens økonomiske aspekter.

Tilsluttede sig i øvrigt Jens Torkild Baks ønske om udbygning af kontakten mellem provstiudvalg og konsulenter.

Stiftskontorchef Bodil Jakobsen:

På de omtalte rundrejser i Haderslev stift er det en regel, at ingen skal presses til noget, for det er der ingen, der bryder sig om. Derfor er »godkendelse på stedet« kun brugbar, når der er fuldstændig enighed, og der bliver naturligvis taget forbehold vedr. det påtænkte projekts finansiering.

I den forbindelse omtaltes også de jævnlige møder mellem provstiudvalgene og stiftsøvrigheden om principper og muligheder for udlån af stiftsmidler. Ved disse møder lægges budget for lånemulighederne tre år frem.

Orgelkonsulent H. Hildebrandt-Nielsen:

Det er bekymrende, at der i Kirkeministeriets vejledning i al almindelighed blot

udtrykkes »en klar forventning om«, at menighedsrådene bruger konsulenterne. Den generelle pligt til ikke at forringe kulturværdierne må indskærpes.

Med hensyn til forsøgene med lokalkendte konsulenter udtaltes, at det var lettere at afvise umulige lokale ideer, når man kom udefra – så måtte man leve med, at det kom til at hedde, at »det og det vil Nationalmuseet ikke være med til«.

Provst Jørgen Juul, Provsteforeningens bestyrelse:

Omtalte en unavngiven kommune i Hadsund provsti med 13 kirker og en kirkeskatteprocent på 1,35, sammenlignet med rigere kommuner med færre kirker og lavere skat. Og alligevel dukker der i kommunen med de mange kirker ønske op om nye sognegårde. Kan man hjælpe disse stærkt belastede kommuner til større tilskud?

Kontorchef Finn Langager Larsen:

Der findes en statslig bevilling til kirkers restaurering og den kanaliseres af Kirkeministeriet ud til kirker, der er beliggende i økonomisk svage ligningsområder (kommuner). Den fungerer som en ekstra økonomisk udligningsordning, idet udligningen mellem rige og fattige kommuner over landskirkeskatten allerede hjælper noget.

Gårdejer Eli Højbjerg Andersen, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer:

Udtalte sin begejstring for den beskrevne ordning i Haderslev stift og spurgte dernæst, om der er kapacitet til at gennemføre sådanne rundrejser i alle stifter?

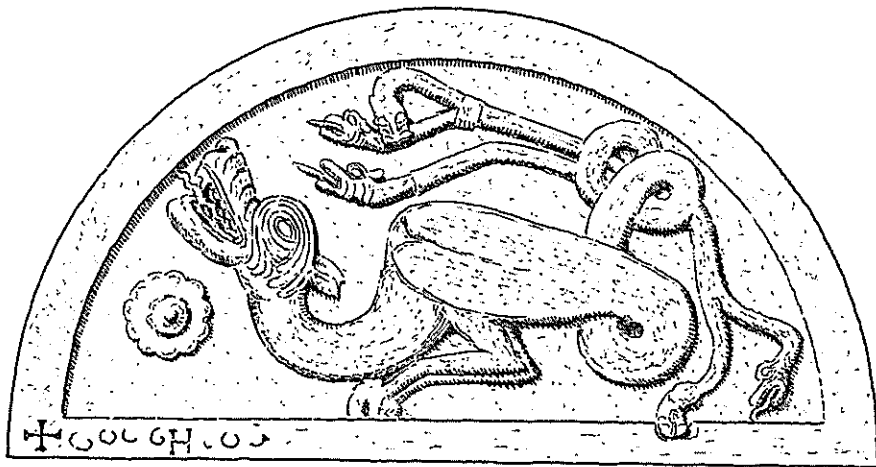
Klokkkonsulent Bendt Gammeltoft-Hansen:

Ordningen i Haderslev stift har efter hans mening fungeret meget godt. Personligt har han ikke problemer med at drikke kaffe med almindelige menighedsrådsmedlemmer og synes det er fint, at man kan se hinanden. En udvidelse til at omfatte alle stifter og hele landet vil formentlig nødvendiggøre en helt anden opbygning af konsulentordningen.

Stiftskontorchef Bodil Jakobsen:

Der vil være kapacitetsproblemer ved en udvidelse af »Haderslev-ordningen« til hele landet. Men problemerne kan ses fra flere sider: Det er nemlig meget tidsbesparende at få samlet besøgene, og i stiftsøvrighederne sparer man efterfølgende mange arbejdstimer.

Dertil kommer, at også på dette område gælder det, at forebyggelse er bedre end helbredelse; det betyder, at der også spares mange ressourcer på at undgå opslidende konflikter ved at kvæle dem i opløbet.

P. Linde

— 113 —

15-6-1 2

Ejby k. Ramsø h. Københavns a. Opmåling af norddørens tympanon ved Peter Linde 1940.

Kgl. bygningsinspektør Johan Fogh:

Det er den projekterende arkitekts tid, man først og fremmest sparer ved en »Haderslev-ordning«. Og hvis den udvides til hele landet, så må konsulenternes honorering reguleres, da den er for lille til flere rejser.

Man kunne formentlig også spare tid ved en tidligere kontakt mellem den projekterende arkitekt og bygningsinspektøren.

Museumsinspektør Ulla Kjær:

Man sparer ved »Haderslev-ordningen« megen tid ved rejsekoordineringen for de landsdækkende konsulenter. Og så er det i øvrigt vigtigt, at ledelsen af rundrejsen (dvs. stiftsøvrigheden) begrænser menighedsrådenes spontane spørgsmål ved besøgene for at forhindre, at der kommer hovsa-løsninger på uforberedte spørgsmål.

Orgelkonsulent H. Hildebrandt-Nielsen:

Udtalte sin glæde over »Haderslev-ordningen«.

Stiftskontorchef Helle Samson:

I Lolland-Falster stift har man netop plagieret »Haderslev-ordningen«, og ople-

velsen var meget positiv. Man besøgte femten menighedsråd på to dage, og alt forløb i en god stemning.

Fhv. skatteinspektør Kjeld Hansen, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer:

Udtalte, som et af de menighedsrådsmedlemmer, der havde haft besøg på den første rundrejse på Lolland og Falster, at han helt kunne tilslutte sig Helle Samsons vurdering.

Stiftsfuldmægtig Finn Brandt Hansen:

Erklærede, at et forsøg på at praktisere »Haderslev-ordningen« i Ribe stift også havde fungeret godt.

Provst Fred Andersen, Provsteforeningens bestyrelse:

Spurgte stiftskontorchef Bodil Jakobsen om, hvor meget stiftsøvrigheden gik ind på de økonomiske spørgsmål under de omtalte rundrejser – for hvis noget under konsulentbesøget afsløres som kostbart, vil man jo gerne låne penge i stiftet og vide, om det kan lade sig gøre.

Stiftskontorchef Bodil Jakobsen:

Henviste til forårets møder med provstiuvalgene, hvor der fremkommer oplæg til prioritering af lån af stiftsmidlerne. Det hænder naturligvis, at man efter en rundrejse må henvende sig hos stiftskassereren med den melding, at det blev en dyr tur.

Nogle menighedsråd har i øvrigt den fejlagtige opfattelse, at hvis de bare har talt med en af konsulenterne, så er en hvilken som helst sag godkendt. Derfor er det godt, at alle konsulenterne er med på rejsen.

Kgl. bygningsinspektør Karsten Rønnow:

Udtalte, at han var med på rundturen med Lolland-Falsters stiftsøvrighed og oplevede, at nogle af de ting menighedsrådene tog op ikke var særlig presserende – reparationer og udbedringer kunne udmærket vente et halvt hundrede år endnu. At afværge unødvendige projekter på et tidligt tidspunkt var også en af fordelene ved tidlig kontakt mellem menighedsråd og konsulenter – for når først en sag er startet, så bliver den ved egen inertie presset gennem provstiuvalg og højere instanser, og det kan man undgå ved at se på den (og tale om den) først.

Kontorchef Finn Langager Larsen:

Benyttede lejligheden til at gøre konsulenterne opmærksomme på, at de, trods ordlyden i deres respektive regulativer, kun skulle sende deres udtalelser i ét eksemplar til diverse myndigheder (- der løbende er blevet udstyret med fotokopieringsmaskiner).

Kgl. bygningsinspektør Johan Fogh:

Det nye begreb: "Bygherrerådgiver" er et mellemlid mellem bruger og arkitekt. Det var ikke nødvendigt på den tid, da man naturligt valgte en bygmester med et godt ry – sådan som Martin A. Hansen i »Orm og Tyr« forestiller sig, at stenmesteren skaber sig et ry ved at bygge en kirke af indsamlede marksten. Endnu i Kirkeministeriets vejledning tales om at vælge erfarne arkitekter, dvs. »mænd af ry«.

Nu skal større arkitektudvalgte imidlertid udbydes i EU-licitation og honorar aftales individuelt, så det er ikke så ligetil at vælge arkitekt. Der er med andre ord mere end nok at gøre for en bygherrerådgiver. Men der er også en række advarsler vedr. brugen af bygherrerådgiver.

Det sker let, at bygherrerådgiveren kommer til at stille for mange krav og betingelser i udbudsmaterialet. Det er problematisk, fordi udbudsbetingelser er juridisk bindende. Man kan også få den tanke, at en bygherrerådgiver herved ser en chance for lettjente penge ganske ansvarsfrit.

Man skal huske, at en bygherrerådgiver ikke skal have en procentdel af arkitekt-honoraret, for bygherrerådgiveren er kun med til at stille opgaven, ikke løse den.

Det er generelt vigtigt at fastholde det lange perspektiv i kirkevedligeholdelsen – den typiske bygherrerådgiver har imidlertid kortere succeskriterier: Det skal være billigt og hurtigt.

På denne baggrund bør menighedsrådene have flg. anvisninger: Ved mindre arbejder skal man gå direkte til en fast arkitekt, der efterhånden lærer kirken at kende. Ved større arbejder skal man vælge en bygherrerådgiver »med ry« – det er i den forbindelse dårligt, at der ikke findes nogen autorisationsordning for bygherrerådgivere. Men man kan henvende sig i Slots- og Ejendomsstyrelsen, der er begyndt at tage den slags opgaver op.

Når der så er valgt en bygherrerådgiver, er dennes opgaver: 1. At sikre, at trestjernede opgaver også går til trestjernede arkitekter. 2. At sørge for, at alle krav og ønsker er samlede før arkitekten går i gang – der skal være mange ønsker, men få krav. 3. Bygherrerådgiveren må sikre ro omkring arkitektens skitseringsfase og med andre ord lægge succeskriteriet hurtighed på hylden. 4. Bygherrerådgiveren må trække sig tilbage, når arkitekten er valgt – en bygherrerådgiver skal være generalist og kan højst være med til at arrangere et par møder undervejs. 5. Det rigtige succeskriterium skal være »et godt hus til eftertiden«.

Kirkegårdskonsulent Mogens Andersen:

Et emne, der blev udførligt illustreret med lysbilleder, var den manglende vejledning i vedligeholdelse af kirkediger. De massive stendiger er sjældne og bør bevares, almindeligere er jordkernedigerne. En »mellemlid« er de såkaldte graverdiger, hvor jordkernen efterhånden suppleres med grus, og en ny variant, der ikke bør bruges, er molebyggeri.

Et andet problem, der blev påpeget, er opbevaring af bevaringsværdige grav-

minder. Det bør helst ske på stenens rigtige plads, nødtigt i bunker, heller ikke ganske tæt på hinanden i et hjørne bag et graverhus. I den forbindelse blev det fremhævet, at karakteristiske familiegravsteder bør bevares i deres helhed, da det som bekendt er en kirkegårdsskik på retur. Endelig fremhævede konsulenten Vorupør kirkegårds matte glasruder i skel mellem gravsteder som en skik, der ikke bør bevares.

Det er vigtigt, at man får drøftet skønhedskriterier og historiske kriterier, og det er en mangel, at der ikke findes registreringer af kirkegårde på samme måde, som det er tilfældet med bygningerne. Derfor må der lægges en del kræfter i en kvalitativ vurdering og registrering af kirkegårde.

Et supplerende problem blev omtalt, nemlig placering af vindmøller, siloer og høje skorstene i nærheden af kirkerne.

Billedhugger Erik Heide, Akadimirådets Udvalg for Kirkekunst.

Akadimirådets kirkeudvalg har 11 medlemmer. De fungerer ulønnet og har ingen penge til rådighed for besigtigelsesrejser. Det er udvalgets ønske, at der skal være kunst af kvalitet i kirkerne, og det sker som regel uden problemer, da udvalget anbefaler to tredjedele af de fremsendte forslag. Og af den sidste tredjedel anbefales halvdelen efter forhandling. Og så er der den sidste sjettedel...

»Pladekunst« er en ny genre, der er kommet til siden 1992. Det er løse kunstgenstande, der i kraft af deres mobilitet ikke skal godkendes. Her gælder det også, at »egen smag er ikke lig med faglig indsigt«.

Museumsinspektør Per Nielsen, Nationalmuseet:

Til udtrykket »bevaringsværdier« stilledes spørgsmålet om, i hvilken grad kirker og kirkegårde skal følge med tiden eller være museer? Lovgivningen lægger op til, at der skal bevares visse sider af kirker og kirkegårde, og det er vel også almindeligt anerkendt, at man ikke bare laver om på kirker og kirkegårde på samme måde som f.eks. DSBs stationer.

Alligevel har en kirke på Sydsjælland indrettet café i tårnrummet med glasvingdøre ind til kirken – og en kirke i Vendsyssel har planer om at nedrive det middelalderlige våbenhus og erstatte det med et større med komfortabelt venteværelse og toilet til dåbsgæster.

Desuden kender vi de udbredte ønsker om større orgler og de deraf følgende nødvendige indgreb i kirkernes inventar.

Et konstrueret, men i alle tilfælde virkelighedsnært eksempel handler om, hvordan ønsker om fornyelse af knæfaldets beklædning ved snak mellem arkitekt og menighedsrådsmedlemmer og med henvisninger til, hvad »man« har »fået« i andre kirker, i løbet af ingen tid udvikler sig til en totalrenovering af kirken med nyt blytag, fremdragelse af kalkmalerier, skrotning af kirkebænke, nyt orgel osv.

Spørgsmålet er, om vi vil ændre kirkerne, som vi ændrer parcellhuse og DSB-

stationer? Man må finde hensynsfulde måder at tilgodese nye behov – f.eks. må nye toiletter etableres på forskellig måde hos DSB og i kirken.

Det er også værd at huske, inden man går i gang med de større ændringer, at hvis man bryder en 800 år gammel mur ned, så varer det trods alt 800 år, inden man har en anden 800 år gammel mur! Men hvis man på den anden side vælger at bevare tingene af museale grunde, skal man så gå så vidt af hensyn til tingenes bevaringstilstand, at man får glasmontrer i kirkerne?

Museumsinspektør Morten Aaman Sørensen, Nationalmuseet:

Fra den nys overståede udflugt med Lolland Falster stiftsøvrighed refereredes en række eksempler på sager, der var blevet taget op. I sogn A ønskede man en udvidelse af et graverhus, og det blev bemærket, at da det lå på kirkegårdens område, behøvede man ikke at foretage et egentligt arkæologisk tilsyn med nybyggeriet.

I sogn B skallede den røde kalk af kirken. Der var mistanke om dårligt udført arbejde, men det konstateredes, at der ikke var noget at bebrejde den pågældende murer. Der sker jævnt hen afskalninger af kalkede kirker, og besøget resulterede altså i en belæring om, at det må man leve med.

I sogn C skulle et tag lægges om, og man drøftede, om teglene skulle være munke-nonne eller vingetegl. Her var besøget væsentlig en forklaring af, hvorfor det er vigtigt, at teglene bliver ved med at være munke-nonne – selvom det er dyrere.

Biskop Kresten Drejergaard, Fyns stift:

Kirkebygningen skal fortælle sin egen historie, når man går rundt og kigger – dvs. historie om forskellige tiders bidrag til og ændringer af inventar mv. Derfor mister en kirke »sin« historie, hvis den efter alle kunstens regler restaureres tilbage til f.eks. 1700-tals stil over det hele!

Museumsinspektør Per Nielsen, Nationalmuseet:

I den refererede karikatur af en omsiggribende restaureringssag af knæfaldet var der enkelte fornuftige ting, nemlig de reelle problemer med utæt tag og andet, der måtte ordnes.

Konsulent i akustiske spørgsmål Dan Popescu:

Det var hans erfaring, at menighedsråd optræder meget ansvarligt ved etablering af højttaleranlæg i kirker. De smider i hvert fald ikke om sig med penge. I øvrigt henvises til artikel i Menighedsrådenes Blad fra februar måned 1997.

Provst Leif Arffmann, Provsteforeningens bestyrelse:

Med hensyn til evt. fælles standarder for menighedsrådenes bygherrerådgiver er det et problem, der hænger sammen med en evt. højnelse af provstiuvalgenes bygningskyndige. Man kunne tænke sig, at de, der ofte opdager manglerne (ved

provstesynet), også vejleder menighedsrådene ved udarbejdelse af projekter eller udbudsmateriale osv.

Problemerne med bevaringsværdige gravminder opstår, hvor man efter registrering ikke tager sig sammen til at rydde de øvrige gravminder væk.

Kgl. bygningsinspektør Johan Fogh:

I mindre sager er det antagelig en god idé at lade provstiets bygningskyndige være bygherrerådgiver for menighedsrådene.

Kirkegårds konsulent Mogens Andersen:

Det er nu engang overladt til menighedsrådene at bestemme, hvilke af de ikkeregistrerede sten der skal væk. Det er sommetider svært for menighedsrådene at »gøre forskel« på sognebørnene og kun bevare nogle af stenene.

Provst Jørgen Juul, Provsteforeningens bestyrelse:

Omtaler Hasseris, Gug og Frejlev kirker – alle i Ålborgs opland – som eksempler på, at man gerne kunne bruge centrale løsninger på problemer med kunst i kirkerne.

Provst Helge Qvist Frandsen, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer:

I Landsforeningen hører man altid, at menighedsrådene ikke har tilstrækkelig indflydelse, og den lov fra 1992, der giver dem så stor indflydelse, er antagelig foranlediget af denne langvarige klagesang. Når menighedsrådene ønsker indflydelse hænger det sammen med, at beføjelser generelt hører hjemme hos dem, der betaler.

Kirkeministeriets vejledning er et meget værdifuldt arbejdsredskab og har vist sin berettigelse. Ved lovens vedtagelse frygtede man fra Nationalmuseets side automatisk ringning, amatørermæssige istandsættelser og overdreven projektørbehandling af alt muligt. Men det kom ikke til at gå sådan.

Tværtimod vil menighedsrådene gerne tale med konsulenter om de ting, som menighedsrådene selv har lov til at træffe beslutning om. Hvis rådene skal leve op til lovens formål, så må sagskundskab og beslutningstagere lære at samarbejde og respektere hinanden.

Museumsinspektør Henrik Græbe, Nationalmuseet:

Hvis Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmers erfaringer med Kirkeministeriets vejledning er gode, så kan man sige, at Nationalmuseets erfaringer er mangfoldige!

Vejledningen skal imidlertid også være mere mangfoldig end lov og cirkulære. Det opnås også ved at vejledningen er ret uklar flere steder, for så *ringer* menighedsrådet ind og spørger – og det fører jo da til en samtale.

Der er selvfølgelig også dem, der *ikke* ringer og spørger, og så hører Nationalmuseet først om sagen, hvis den løber af sporet og bliver til negative oplevelser.

Blandt de positive ting ved lovændringerne 1992 og den tilhørende vejledning fremhæves særlig: At Nationalmuseet glæder sig over ikke mere at have med præsterækketavler at gøre!

Der er ellers nogle ting, der bør fremhæves ved en revision af vejledningen – f.eks. at man *skal* passe på de gamle ting. Også når der f.eks. skal trækkes ledninger til nye lamper, og man f.eks. risikerer at gennembryde romanske kalkmalerier.

Og så er der det nye begreb: »Løs kunst« – det er en gummiparagraf for alt muligt. Hvad skal man mene om løse altertavler? Stifterne må meget snart etablere magasiner for gamle altertavler og lign., for Nationalmuseet har ikke plads og kan heller ikke skaffe plads til de mindre end trestjernede altertavler.

Kort sagt: Nationalmuseet kunne godt tænke sig en gennemgribende revision af vejledningen.

Museumsinspektør Ulla Kjær:

Systemets virkemidler har været sat til debat, men der lader ikke til at være andre forslag til ændret funktionsmåde end »Haderslev-ordningen«, og det må forhåbentlig betyde, at systemet fungerer med en fin balance mellem brug og antikvariske hensyn.

Det er vigtigt, at systemet også fungerer i et samarbejde mellem de involverede, og dette kan fremmes ved, at der kommer en publikation ud af dette møde. Mødet kan passende gentages om et par år.

Provst Jakob Hvidt, Provsteforeningens formand:

Anbefalede Ulla Kjærs forslag og ønskede mødet gentaget om to år.

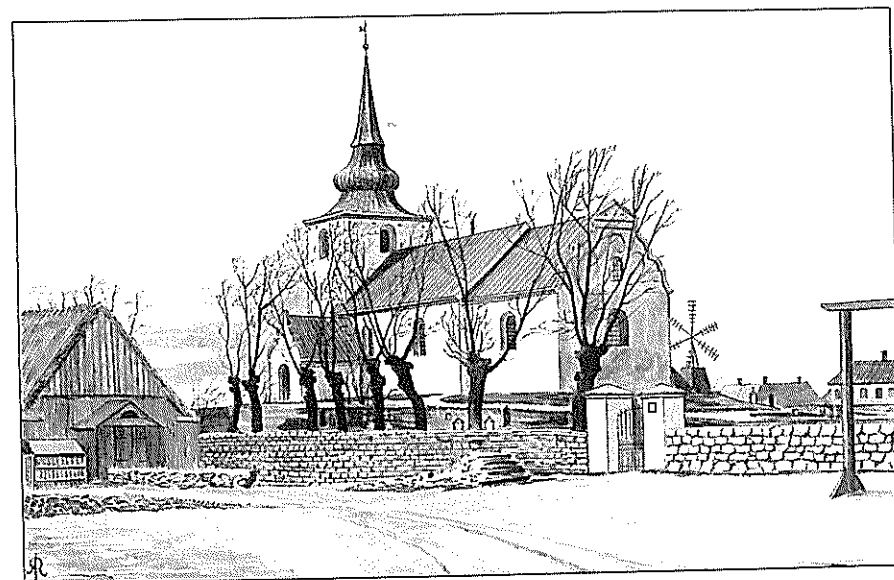
Forskningsadjunkt Jan Ifversen, Center for kulturforskning, Århus Universitet:

På grundlag af en gennemgang af højdepunkter i den europæiske historie siden 1700-tallet konstateredes det, at det var i 1800-tallets Tyskland, der opstod et behov for at give fortiden betydning. I modsætning til Frankrig var den nye tyske nation ikke en enhedsstat, men der måtte – på basis af de mange fyrstedømmer – *konstrueres* en kulturnation, hvor fortiden fik betydning for at begrunde den tilstand, man ønskede gennemført i nutiden. Sæder og skikke var ikke længere blot naturlige i sig selv, men blev forbundet med identitet. Man udstyredes med identitet, som man havde med fra starten, og uden denne var man intet.

1800-tallet var afgørende for disse ideer. Der fandtes politisk og kulturel nationalisme, og *kulturarv* var under alle omstændigheder vigtig. Det blev historievidenskabens gyldne æra, kildekritikkens tid. Der udpegedes tegn fra fortiden og skabtes sammenhæng mellem fortid og nutid. For mens oplysningstiden ikke

interesserede sig for sæder og skikke, men betragtede historien som én og rettet mod fremtiden, så tog man i 1800-tallet kun fat på bidder af verdenshistorien, og skrev sig så at sige bagud for at give nationen en historie. Påstanden blev, at den nation man var ved at skabe, har altid havde været der med naturlig ret.

Det siger sig selv, at hvis det er rigtigt, at nationalstaten omkring år 2000 er under opløsning, så bliver historisk bevidsthed og bevarelse af fortidsminder overflødige funktioner, som i det mindste må skaffes nye begrundelser, hvis de skal bevares.

Bredstærk. Tørrild h. Vejle a.